

**FORUM NON CONVENIENS DOKTRİNİNİN
TÜRK HUKUKUNDA LAHEY ÇOCUK KORUMA
SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA UYGULANMASI**

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1089741>

Doç. Dr. Ali Gümrah TOKER*

Öz

Forum non conveniens doktrini, Müşterek Hukuk'tan doğmuştur. Bu doktrine göre davanın açıldığı milletlerarası yetkili mahkeme, dava ile daha yakın ve gerçek irtibata sahip olan ve davayı görmeye daha uygun bir başka ülkenin mahkemesinin bulunduğunu tespit ederse milletlerarası yetkisinden feragat edebilir. 1996 tarihli "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkındaki Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi"nde bu doktrinin uygulanmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Bu hükümler, yetki devrini düzenleyen m. 8-9 ve milletlerarası derdestliği düzenleyen m. 13(2)'dir. Forum non conveniens doktrini, Türk hukukunda kabul görmese de 2017 yılında Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte Sözleşme kapsamında bu doktrin Türk hukuku bakımından da etki doğuracaktır.

Anahtar Kelimeler

Forum Non Conveniens, Müşterek Hukuk, Yetki Devri, Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi, Milletlerarası Derdestlik

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, İzmir (gumrah.toker@gmail.com), ORCID: 0000-0003-3413-8529 (Geliş Tarihi: 14.01.2022-Kabul Tarihi: 11.03.2022) *Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.*

**IMPLEMENTATION OF THE DOCTRINE OF FORUM NON
CONVENIENS IN TURKISH LAW UNDER THE HAGUE CHILD
PROTECTION CONVENTION**

(Research Article)

Abstract

Forum non conveniens is a mostly common law legal doctrine. According to this doctrine, if the international competent court, where the case is brought, determines that there is a court of another country that has closer and real contact with the case and is more suitable to hear the case, it may waive its international jurisdiction. There are provisions for the implementation of this doctrine in “Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children”. These provisions are about the transfer of jurisdiction regulated in art. 8-9 and lis pendens regulated in art. 13(2). Although the doctrine of forum non conveniens is not accepted in Turkish Law, with the entry into force of the Convention in 2017, this doctrine will also have an impact on Turkish Law within the scope of the Convention.

Keywords

Forum Non Conveniens, Common Law, Transfer of Jurisdiction, The Hague Child Protection Convention, Lis Pendens

GİRİŞ

Müşterek Hukuk'tan doğan ve günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İskoçya, Kanada, Avustralya gibi hukuk sistemlerinde kabul gören *forum non conveniens* doktrini, birden çok devlet mahkemesinin aynı anda yetkili olduğu yabancı unsurlu davalarda uygulama alanı bulur. Uyuşmazlığa bakan mahkeme, yapacağı değerlendirme sonucunda dava ile daha yakın irtibatlı olan bir başka ülke mahkemesinin bulunduğunu tespit ederse bu doktrin uyarınca kendi yetkisinden feragat ederek yetkisizlik kararı verebilir.

Türk milletlerarası usul hukukunda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da¹ (MÖHUK) düzenlenmiştir. MÖHUK m. 40'da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına tâbi tutulmuş; Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesisi için iç hukukta yer alan irtibat noktaları yeterli sayılmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 36/II'de hiçbir mahkemenin, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamayacağı düzenlenmiştir. Bu nedenlerle Türk mahkemesi, *forum non conveniens* doktrini kapsamında kural olarak yetkisizlik kararı veremez.

Forum non conveniens doktrini, Türk hukukunda istisnai olarak Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerin hükmü olarak uygulama alanı bulabilir. Türkiye'nin 2016 yılında taraf olduğu ve 2017 yılında yürürlüğe giren 1996 tarihli "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkındaki Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi"²nde bu doktrinin uygulanmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Bu Sözleşmede yer alan yetki devri (m. 8-9) ve milletlerarası derdestliğe (m. 13/II) ilişkin hükümler uyarınca çocuğun üstün yararını gözeterak yetkili mahkeme yetkisinden feragat edebilir. Bu hükümler incelendiğinde *forum non conveniens* doktrini, çocuğun üstün yararının korunmasına hizmet etmesi şartıyla Sözleşme kapsamında sınırlı olarak uygulanabilir. Dolayısıyla Sözleşmenin uygulama alanına giren konulara ilişkin davalarda *forum non conveniens* doktrinin Türk hukuku kapsamında da uygulama alanı bulabileceği sonucuna varılmaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde *forum non conveniens* doktrini hakkında genel açıklamalarda bulunulacak ve bu doktrinin uygulanmasında dikkate alınması gereken hususlar hakkında bilgi verilecektir. Ek

¹ RG. 12.12.2007-26728.

² Çalışmada bu Sözleşme, "Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

olarak bu doktrinin Türk hukukunda kabul görmemesinin gerekçeleri üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi ve yetki sistemi hakkında genel açıklamalar yapıldıktan sonra üçüncü ve son bölümde doktrinin uygulanmasını konu alan Sözleşme hükümleri incelenecektir.

I. FORUM NON CONVENIENS DOKTRİNİ

A. Kavram

Yabancı unsurlu uyuşmazlıklar birden çok ülke ile irtibata sahiptir. Bu tür uyuşmazlıkların çözümüne yönelik açılacak davalarda birden çok ülke mahkemesi aynı anda yetkili olabilir. *Forum non conveniens* doktrini de birden çok ülke mahkemesinin aynı anda yetkili olduğu diğer bir ifadeyle milletlerarası yetki ihtilafının bulunduğu durumlarda uygulama alanı bulur. Bu doktrine göre davanın açıldığı milletlerarası yetkili mahkeme, dava ile daha yakın ve gerçek irtibata sahip olan ve davayı görmeye daha uygun bir başka ülkenin mahkemesinin bulunduğu tespit ederse, milletlerarası yetkisinden feragat ederek yetkisizlik kararı verebilir. Sadece bir ülkenin mahkemesi veya mahkemeleri yetkiliyse bu doktrinin uygulanabilmesi mümkün değildir³. Uyuşmazlık hakkında yabancı hukukun uygulanacak hukuk olması da *forum non conveniens* itirazının dikkate alınabilmesi için tek başına yeterli bir sebep değildir⁴.

Forum non conveniens doktrini uygulanırken davaya bakan mahkeme milletlerarası yetkiye sahiptir. Davanın görüldüğü mahkeme milletlerarası yetkili değilse, davayı *forum non conveniens* doktrini nedeniyle değil, yetkisiz olduğu için reddeder. Bu doktrine bağlı olarak mahkemenin yetkisini reddetmesi, mahkemenin takdirine bağlı bir husustur. Mahkeme itiraz üze-

³ **Cheshire/North & Fawcett**: Private International Law, edited by Paul Torremans, fifteenth Edition, Oxford University Press 2017, s. 395; **Van Calster**, Geert: European Private International Law, Second Edition, Oxford and Portland, Oregon 2016, s. 9; **Ekşi**, Nuray: Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, 2. Bası, Beta, İstanbul 2000, s. 60; **Şanlı**, Cemal/**Esen**, Emre/**Ataman-Figanmeşe**, İnci: Milletlerarası Özel Hukuk, 9. Bası, Beta, İstanbul 2021, s. 455; **Whytock**, Christopher A./**Cassandra**, Burke R.: "Forum Non Conveniens and the Enforcement of Foreign Judgments", Columbia Law Review, vol. 111, no. 7, November 2011, s. 1453; **Moss**, Alexander R.: "Bridging the Gap: Addressing the Doctrinal Disparity between Forum Non Conveniens and Judgment Recognition and Enforcement in Transnational Litigation", Georgetown Law Journal, vol. 106, no. 1, November 2017, s. 215.

⁴ **Elçin**, Doğa: "Forum Non Conveniens Doktrini", Prof. Dr. İlhan Unat'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara, s. 314.

rine veya kendisinin yaptığı değerlendirmede milletlerarası yetkili olsa dahi sahip olduğu yetki, dava konusu ile yakın ve gerçek bağlantı sağlamaya yetmiyorsa yetkisinden vazgeçebilir. Böylelikle geçici ve esaslı unsurlara dayalı olmadığı hâlde milletlerarası yetkili kılınan mahkeme davayı görmeyi reddedebilecek, yetkisinden feragat edebilecektir⁵.

Bu doktrin, bağlantılı davalar kapsamında uygulama alanı bulmakla birlikte doktrinin uygulanması için diğer bir ülke mahkemesinde açılmış bir davanın bulunmasına gerek yoktur. Eğer diğer ülkede dava açılmışsa, bu davanın yetkisinden vazgeçen mahkemede açılan davadan önce veya sonra olmasının da doktrinin uygulanması bakımından bir etkisi bulunmamaktadır⁶. Ayrıca bu doktrinin uygulanabilmesi için davanın görüldüğü mahkemede ve elverişli mahkemede açılan davaların konusunun, sebeplerinin ve taraflarının aynı olması da (derdest dava) aranmamakta, bu davalardan sadece birine devam edilmesinin daha adil olması yeterli sayılmaktadır⁷.

Mukayeseli hukuk açısından bir değerlendirme yapıldığında *forum non conveniens*, Müşterek Hukuk (*Common Law*) sistemine ait bir kavram olup Kıta Avrupası hukuk sistemine dâhil ülkelerde genellikle bilinmeyen bir konudur. Müşterek Hukuk sistemine dâhil ülkelerin hukuk düzenlerinde mahkemeler, milletlerarası yetkili olup olmadıklarını belirlerken irtibat noktalarını değerlendirip sonuca varırlar. Bu durum da doktrinin önemini arttırmaktadır. Doktrinin uygulanması anlamında dikkate alınması gereken hususlar, Müşterek Hukuk'a dayanır ve içtihat da bu değerlendirmede büyük önem taşır. Esasen İskoçya⁸ yargılama hukukundaki prensiplere dayanılarak ortaya çıkan bu doktrin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)⁹, İngiltere¹⁰,

⁵ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 397; **Ekşi**, s. 62.

⁶ **Ekşi**, s. 65; **Canbeldek-Akın**, Özlem: Milletlerarası Derdestlik (Lis Pendens), On İki Levha, İstanbul 2019, s. 125, 132.

⁷ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 400 vd.; **Canbeldek-Akın**, s. 133.

⁸ Doktrinin gelişiminde temel teşkil eden kararın 1892 tarihli İskoçya Yüksek Mahkemesinin "*Sim v. Robinow*" kararı olduğu kabul görmektedir. İskoç hukukunda doktrinin gelişimi ve bu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Arzandeh**, Ardavan: "The Origins of the Scottish *forum Non conveniens* Doctrine", *Journal of Private International Law*, vol. 13, no. 1, 2017, s. 130-151; **Dardağan**, Esra: Milletlerarası Usul Hukukunda "Aşkın Yetki" Kavramı, Siyasal Kitapevi, Ankara 2005, 80-81.

⁹ Amerika Yüksek Mahkemesinin 1947 tarihli "*Gulf Oil Corp. v. Gilbert*" (330 U.S. 501 - 1947- <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/501/>>) ve "*Koster v. Lumbermens Mutual Casualty Co.*" (330 U.S. 518 1947 <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/518/>>) kararları ile bu doktrin Amerika hukukunda kabul görmüş; 1981 tarihli "*Piper Aircraft Co. v. Reyno*" (454 U.S. 235 -1981- <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/454/235/>>) kararı ile de güncel anlamına kavuşmuştur (Kararlara

Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, İsrail, Brunei, Cebelitarık, Karayipler, Hong Kong, Singapur gibi Müşterek Hukuk sistemine dâhil ülkelerde kabul görmüştür¹¹.

Müşterek Hukuk'ta milletlerarası yetki tesis edilirken usuli nitelikteki esaslardan hareket edilmesi, mahkeme ile dava veya taraflar arasında yeterli ve gerçek bir irtibatın bulunup bulunmadığı üzerinde durulmaması, bu doktrinin doğuşuna neden olmuştur. Görüldüğü yer ile davanın gerçek manada bir irtibata sahip olmaması çeşitli sorunları da beraberinde getirebileceğinden bu doktrin ile çıkabilecek olası sorunlar önlenmeye çalışılmıştır. Örneğin İngiliz hukukunda davacının davalıdan belirli bir miktar paranın ödenmesini, belirli bir şeyin verilmesi veya belirli bir şeyin yapmaktan kaçınılmasını düzenleyen şahsi bir borç ya da ilişkiden doğan davalarda (*actio in personam*) dava dilekçesinin davalıya tebliği, İngiliz mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesisi için yeterli olarak kabul edilmektedir. Bu yolla İngiltere'ye seyahat eden veya bir İngiliz hava limanından transit geçen birine tebligat yapılarak İngiliz mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tesisi mümkün hâle gelebilmektedir¹². Bu şekilde yabancı unsurlu davalarda mahkemelerin zayıf, suni, geçici veya tesadüfi irtibat noktalarına istinaden kendilerini milletlerarası yetkili saymalarını önlemek için bu doktrin oluşturulmuştur. Bu doktrin, İngiliz hukukunda yargılama sisteminin esaslı bir unsuru olarak kabul görmüştür. *Forum non conveniens* doktrinin uygulanabilmesi

erişim tarihi: Ocak 2022). Ayrıntılı bilgi için bkz. **Hartley**, Trevor C.: *International Commercial Litigation, Text, Cases and Materials on Private International Law*, Second Edition, Cambridge University Press 2015, s. 253 vd; **Moss**, s. 215-216; **Palmer**, Jason S.: "A Separation of Powers Analysis of Forum Non Conveniens' Adequate Available Forum", *St. John's Law Review*, vol. 94, no. 1, 2020, s. 163 vd.

¹⁰ İngiliz hukukunda "Spiliada Kararı" ile bu doktrine ilişkin esaslar önemli ölçüde belirlenmiştir. Bu dava Müşterek Hukuk'a dâhil olan birçok ülkenin yargı organları tarafından da benimsenerek *forum non conveniens* doktrinin gelişime de katkı sağlamıştır. Bkz. **Cheshire/North & Fawcett**, s. 393-394; **Hartley**, s. 231 vd; Bu kararda doktrinde benimsenen esasların aynı davanın yabancı bir ülkede derdest olması hâlinde ne şekilde uygulanacağına yönelik açıklamalar yer almaktadır. Bkz. "*Spiliada Maritime Corp'n v. Cansulex Ltd*", (House of Lords, 19 Nov 1986 [1986] 3 WLR 972, HL(E) <<https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff8ca60d03e7f57ecd7c9>> erişim tarihi: Ocak 2022).

¹¹ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 393-394; **Akıncı**, Ziya: *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik*, Seçkin, Ankara 2002, s. 28; **Çalışkan**, Yusuf: "Türk Tâbiyetinde Olan Kişiler ile İlgili Davalar Işığında Amerikan Milletlerarası Yargılama Hukukundaki Bazı Temel Kavramlar", *TBB Dergisi*, 2006, S. 62, s. 66.

¹² Bkz. **Cheshire/North & Fawcett**, s. 323 vd; **Ekşi**, s. 60-61; **Dardağan**, s. 82; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 456.

için yargılama sırasında davalı, daha elverişli bir mahkemenin bulunduğunu itirazını yapmak zorundadır¹³. Bu durumda İngiliz mahkemesi, bu doktrin ile “ tarafların çıkarı ve adaletin bir gereği olarak” başka bir ülkede bulunan mahkemenin davayı görmeye daha uygun olduğuna karar verebilir¹⁴. Görüldüğü üzere İngiliz mahkemesi, esasen iki unsurun varlığını arar. Birinci unsur, lehine yetki devredilecek mahkemenin mevcut davaya yürüten mahkemeye nazaran daha elverişli olması, ikinci unsur ise yetki devrinin adaletin tecelli etmesine hizmet edecek olmasıdır. Böyle bir durumda İngiliz mahkemesi önündeki davayı bekletmek¹⁵ konusunda takdir hakkına sahiptir¹⁶.

¹³ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 395; Yargılamaya itiraz hakkında bkz. İngiliz Medeni Usul Kanunu m. 11 <<https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part11>> (Erişim: Ocak 2022); Buna karşın Amerikan hukukunda İngiliz hukukundan farklı olarak *forum non conveniens* davalının itirazı şartına bağlanmamıştır. Amerikan mahkemesi yetkili olduğu davada elverişli mahkeme olmadığına resen karar verebilir ve davayı reddedebilir. Bkz. **Bayraktaroğlu-Özçelik**, Gülüm: Milletlerarası Usul Hukukunda Paralel Davalar, Yetkin, Ankara 2016, s. 76.

¹⁴ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 395; **Özkan**, Işıl/Tütüncübaşı, Uğur: Uluslararası Usul Hukuku, Adalet, Ankara 2017, s. 21; İngiliz hukukunda yabancı derdestlik bu doktrin çerçevesinde kabul edilmiştir. İngiliz hukukuna göre aynı dava yabancı bir ülke mahkemesinde açılmışsa ve davanın açıldığı yabancı ülke mahkemesi İngiliz mahkemesi ile karşılaştırılır. Yabancı mahkeme İngiliz mahkemesine nazaran ihtilafın adil bir şekilde çözümünü konusunda “tabii mahkeme” olduğu kanaatine ulaşırsa İngiliz mahkemesi *forum non conveniens* doktrini çerçevesinde yetkisizlik kararı verir. Bkz. **Şanlı/Esen/Ataman-Fıganmeşe**, s. 542; **Dardağan**, s. 83; **Bayraktaroğlu-Özçelik**, s. 71-72.

¹⁵ İngiliz Yüksek Mahkemeler Kanunu (*Senior Courts Act 1981*) m. 49(3)’de İngiliz mahkemelerinin davayı bekletebilme yetkisine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Bu maddeye göre bu kanunun hiçbir hükmü, İstinaf Mahkemesinde (*Court of Appeal*) veya Yüksek Mahkemede (*High Court*) görülmekte olan bir herhangi bir davada ilgili mahkemece resen veya yargılamanın tarafı olan veya olmayan üçüncü kişinin talebi üzerine verebileceği davayı bekletme kararını etkilemeyecektir. Bkz. <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/54/section/49>> (Erişim: Ocak 2022). Ayrıca medenî ve ticari konularda yargı yetkisi, mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizini düzenleyen Avrupa Birliği mevzuatının Birleşik Krallık hukukuna aktarılmasını konu olan 1982 tarihli İngiltere Medenî Yargı ve Hükümler Kanunu’nda (*Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982*) konuya ilişkin bir düzenleme mevcuttur. 1982 Tarihli Kanun m. 49’a göre ilgili Kanunun hiçbir hükmü, Birleşik krallık mahkemelerinin *forum non conveniens* gerekçesiyle davayı bekletme yetkisine halel getirmez. Bkz. <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/27/section/49>> (Erişim: Ocak 2022).

¹⁶ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 395 vd.; **Bayraktaroğlu-Özçelik**, s. 72; **Giray**, Faruk K.: “Forum Shopping-Forum Non Conveniens Kavramları ile Anti Suit Injunction Kavramlarının Türk Milletlerarası Usul Hukukundaki Görünümleri”, Adaletle Yönelmiş Bir Toplumsa Düzen Olarak Hukuk: Prof. Dr. Yasemin Işıktaç Armağanı (edt. Gürler, Sercan), Sümer Kitapevi, İstanbul 2020, s. 876.

Kıta Avrupası Hukuk sistemine dâhil olan ülkelerde ise bu doktrinin uygulanması kural olarak mümkün değildir. Müşterek Hukuk'tan farklı olarak Kıta Avrupası Hukuk sisteminde mahkeme, dâhil olduğu usul kurallarını uygulamak zorundadır. İlgili kurala göre yetkiliyse artık davayı yürütmek zorundadır. Dava ile daha yakın ve gerçek irtibata sahip olan ve davayı görmeye daha uygun bir başka ülkenin mahkemesinin bulunmasının bu kapsamda bir önemi yoktur. Böyle bir durumda mahkeme yetkisinden vazgeçemez. Buna karşı *forum non conveniens* doktrini, bazı Kıta Avrupası Hukuk sistemine dâhil olan ülkelerde dahi etkili olmuştur. Örneğin Japonya'da "özel durumlar" doktrini, *forum non conveniens* doktrinine benzemektedir. Mahkeme kararları ile uygulanmaya başlayan ve 2011 tarihinde Japon Usul Kanunu'na da eklenen bu doktrin uyarınca delillere ve tanıklara ulaşım, dava masrafları, kararın tenfiz edilebilirliği, adil uygun ve hızlı yargılama gibi özel durumların varlığı hâlinde Japon mahkemesi, uyuşmazlığın yabancı mahkemede görülmesinin adil olduğu kanaatine ulaşırsa davayı reddedilecektir¹⁷. Hollanda hukukunda ise bu doktrin dar bir alanda ve özellikle de aile hukukunda uygulanmıştır¹⁸.

B. Doktrinin Uygulanmasında Dikkate Alınması Gereken Hususlar

Bu doktrin uyarınca milletlerarası yetkili olmasına rağmen mahkeme, sahip olduğu yetkinin dava konusu ile yakın ve gerçek bağlantı sağlamaya yetmediğini düşünüyor ise kendini *forum non conveniens* addederek yargılamayı durdurup yetkisinden feragat edecektir. Mahkeme bu kararı alırken yargılamanın durdurulması ile devamını gerektiren etkenleri karşılaştıracak, yargılamanın durdurulmasını devamına nazaran daha uygun bulursa yetkisinden feragat edecektir. Bu konuda mahkemenin takdir yetkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda mahkemelerce yapılan değerlendirme sübjektif esaslara dayalı olacağından bu doktrinin uygulanması konusunda farklı kararla karşılaşılabilir. Bu durum da doktrinin dezavantajını oluşturmaktadır¹⁹. Davacının mahkeme seçme hakkı da bu yolla sınırlandırılacağından mahkemenin takdir yetkisi mutlak olmamalı; mahkeme yetkisinin vazgeçip geçmeyeceğini belirlerken somut olayın özelliklerini değerlendirip sonuca varmalıdır.

¹⁷ **Hayakawa**, Yoshihisa: "Lis Pendens", Japanese Yearbook of International Law, vol. 54, 2011, s. 331-332; **Elçin**, s. 323; **Canbeldek-Akın**, s. 127.

¹⁸ **Verheul**, J. P.: "The Forum (Non) Conveniens in English and Dutch Law and under Some International Conventions", The International and Comparative Law Quarterly, Apr., 1986, vol. 35, no. 2, Apr., 1986, s. 416 vd.; **Eksi**, s. 60 dn. 247.

¹⁹ **Hartley**, s. 224.

Yargılamanın yapılabilmesi için doğal ve elverişli alternatif bir mahkemenin varlığı gerekir. Birden fazla yetkili mahkemenin bulunduğu hâllerde davanın açıldığı mahkeme, hangi mahkemenin “doğal ve elverişli mahkeme” olduğu konusunda değerlendirme yaparken ne kendi usul hukuku kurallarını ne de diğer ilgili ülkenin usul hukuku kurallarını uygular. Bu kapsamda mahkeme, somut olayın özelliklerinin dikkate alınmalıdır²⁰.

İçtihat hukukuna dayanan ve doğal mahkemenin tespitine ilişkin hususlar, her ülkede farklılık göstermektedir. Örneğin, davalar arasındaki benzerlik, yabancı mahkemedeki yargılamanın aşaması, delillerin toplanması, dava konusu malın inceleme imkânı, tanıkların hazır bulunma zorunluluğu (zorla mahkemeye getirilme sistemi) ve bu konuda gerekli masraflar, ikinci dava açılmasının taraflara getirdiği ek masraflar, gerekliyse jüri üyelerinin olay yerinde inceleme yapmaları, kararın tenfiz edilebilirliği, yargılamanın kolay, hızlı ve ucuz kılacak diğer unsurlar, ABD hukukunda doğal ve elverişli mahkemeyi tesis eden hususlar olarak kabul görmektedir²¹. Benzer hususlardan hareket eden İngiliz hukukunda²², doğal mahkeme dava konusu uyumsuzluğa göre belirlenecek, mahkemenin yargı çevresi ile dava konusu arasında gerçek ve yakın bağlantıyı hangi mahkeme tesis ediyorsa o mahkeme doğal mahkeme olarak kabul edilecektir²³.

Görüldüğü üzere doğal ve elverişli mahkemenin belirlenmesinde somut olayın özelliklerinden hareket edilmekte, tarafların yerleşim yerleri, malların bulunduğu yer, delillerin bulunduğu yer, hukuki işlemim yapıldığı yer, hukuki işlemin ifa edildiği yer, yargılamanın kolay, hızlı ve masrafsız yapıldığı yer gibi hususların yoğunlaştığı ülkenin tespit edilmesi ile sonuca varılacaktır. Dolayısıyla da her somut olayın özelliklerine göre doğal ve elverişli mahkeme farklılık gösterecektir²⁴. Bu durumda mahkeme, dava ile daha yakın ve esaslı irtibata sahip yabancı bir ülke mahkemesinin bulunup bulun-

²⁰ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 397 vd; **Ekşi**, s. 65.

²¹ Milletlerarası yetkiden feragat etme gerekçeleri hakkında bilgi için bkz. **Sahni**, Binda: “Limitations of Access at the National Level: Forum Non Conveniens”, *Gonzaga Journal of International Law*, 9, 2005-2006, s. 138 vd; **Hartley**, s. 253-254; **Moss**, s. 217; **Nomer**, Ergin: Devletler Hususî Hukuku, Yenilenmiş 23. Bası, Beta, İstanbul 2021, s. 499; **Ekşi**, s. 63; **Dardağan**, s. 86 vd; **Elçin**, s. 313-314; **Bayraktaroğlu-Özçelik**, s. 94 vd; **Canbeldek-Akın**, s. 127; **Giray**, *forum non conveniens*, s. 877.

²² İngiliz hukukunda yer alan kriterler için Bkz. **Cheshire/North & Fawcett**, s. 392 vd.; **Akıncı**, s. 30; **Dardağan**, s. 81 vd.; **Bayraktaroğlu-Özçelik**, s. 80 vd.; **Canbeldek-Akın**, s. 131 vd.

²³ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 399 vd.; **Ekşi**, s. 66.

²⁴ **Ekşi**, s. 65.

madığı değerlendirirken hem kamusal menfaatleri hem de tarafların özel menfaatlerini dikkate almalıdır²⁵.

1. Kamusal Menfaatler

Kamusal menfaatler, yargılamanın hızlı, mümkün olduğu ölçüde masrafsız ve zahmetsiz yapılmasıdır. Vakanın kaynağı dışında başka bir yerde görülmesi beraberinde bazı zorlukları getirecektir. Açılan davanın mahkemeye aşırı iş yükü yüklemesi ve vergi mükelleflerinin vergilerinin aşırı artması gibi hususlar bu doktrinin uygulanmasında önemli rol oynayan kamusal menfaatlerdir. Yabancı mahkemenin uygunluğunu ortadan kaldıran unsurlar arasında yabancı yargıda yer alan zamanaşımı meselesi, dava için yüksek harç miktarı talep edilmesi, keşif yapılabilme imkânının bulunmaması, davanın daha hızlı sonuçlanacağını ispat edilememesi gibi hususlar yer almaktadır²⁶.

2. Özel Menfaatler

Tarafların özel menfaatleri dikkate alındığında öncelikle davacının menfaatinin incelenmesi önem taşır. Dava yetkili bir mahkemede açılmışken bu doktrin uyarınca yetkinin reddedilmesi konusunda karar verilmesi daha çok davacıyı etkileyeceği için davanın açıldığı ülke mahkemesi takdir hakkını kullanırken öncelikle davacının menfaati konusunda bir değerlendirme yapmakla yükümlüdür. Alternatif mahkemede dava açılması, davacının menfaatine aykırı olmamalıdır. Davanın açıldığı mahkemenin kendisini elverişsiz mahkeme yani *forum non conveniens* olarak kabul etmesi ve yetkisinden vazgeçmesi, davanın başka bir mahkemede görülmesine neden olmaktadır. Bu durumda alternatif mahkemede davanın görülmesi davacı açısından ciddi risk taşımamalı, kişisel ve yargılamaya dair menfaatlerine zarar vermemelidir. Davacı, vakasını alternatif mahkemede ileri sürebilme konusunda zorluk yaşamamalıdır. Alternatif mahkemede yapılan yargılamada davacının tanıklara ve diğer delillere rahatça ulaşabilmesi ile bu husus temin edilebilir²⁷.

²⁵ Whytock/Cassandra, s. 1456-1457; Moss, s. 216.

²⁶ Cheshire/North & Fawcett, s. 406; Nomer, s. 499; Amerikan hukukunda doktrinin uygulanmasında kamusal menfaatler ve bireysel menfaatler arasında bir denge gözetilmektedir (Whytock/Cassandra, s. 1460 vd.). Bu yönüyle Amerikan hukuku, İngiliz hukukundan ayrılmaktadır. Çünkü İngiliz hukukunda tarafların bireysel menfaatleri esas alınır (Hartley, s. 254); Elçin, s. 314.

²⁷ Elçin, s. 314-315.

Yetkisinden vazgeçip vazgeçmeyeceği konusunda takdir hakkını kullanan davanın açıldığı mahkeme, yetkili birden çok yetkili ülke mahkemesinin varlığına rağmen öncelikle kendi mahkemesinde dava açılmasının nedenlerini araştırmalıdır. Bu noktada davacının kişisel menfaatleri veya yargılamaya ilişkin menfaatler dikkate alınabilir. Davacının kişisel menfaatlerinin dikkate alınabilmesi için onun menfaatinin gerçekten var olması, objektif esaslara dayanması ve meşru olması gerekir. Eğer davacı, hakkını kanuni yollardan araması gerektiği hâllerde veya haksız olarak elverişsiz bir mahkeme seçerek davalıyı zora sokuyorsa onun bu amacının dikkate alınması gerekir. Davalıyı zora sormak amacıyla açılan davada mahkeme, doğal ve elverişli bir başka ülkenin mahkemesinin varlığını tespit ediyorsa yetkisinden vazgeçme konusunda takdir hakkını kullanabilir²⁸. Böyle bir durumda davanın açıldığı mahkemede davanın açılması konusunda davacının meşru menfaatinden bahsedilebilmesi mümkün değildir. Örneğin, İngiliz hukukuna göre alternatif yetkili mahkemede açılan dava, baskıcı ve zorlayıcı ise İngiliz mahkemeleri davaya bakmaktan kaçınabilir. Başka bir ülke mahkemesinde dava derdestken ekonomik olarak güçlü olan taraf, maddî durumu kısıtlı olan taraf aleyhine aynı davayı İngiltere’de açabilir. Böyle bir durumda İngiliz mahkemesi, davacını açtığı bu dava ile davalıyı kendini savunamayacak hâle getirme amacını tespit ederse davaya bakmaktan kaçınabilecektir²⁹.

Alternatif mahkemenin elverişliliği tartışılırken davacının menfaatlerinin yanında davalının menfaatleri de dikkate alınması gerekir. Davanın açıldığı mahkemenin kendisini *forum non conveniens* olarak kabul etme konusundaki takdir yetkisi, “davalının güçlü bir şekilde lehine olmadıkça davacının mahkeme seçiminin engellenmemesi” şeklinde yorumlanması gerekir. Mahkeme, davalının alternatif mahkemede hazır bulunma zorunluluğu olup olmadığını ve fiilen böyle bir imkâna sahip bulunup bulunmadığı konusunda araştırma yapar. Özellikle de davalının yerleşim yerinde açılan davalarda bir başka ülkedeki mahkemenin neden daha elverişli yetkiye sahip olduğu konusu üzerinde titizlikle durulması gerekir. Dava açılan mahkeme yetkisinden feragat edip etmeyeceğini araştırırken davalının alternatif mahkemede hazır bulunacağını beyan edip etmediğine dikkat etmeli; birden fazla davalı varsa her bir davalı bakımından bu husus araştırılmalıdır³⁰.

²⁸ **Whytock/Cassandra**, s. 1454; **Workman**, Brett J.: “Deference to the Plaintiff in Forum Non Conveniens Cases”, *Fordham Law Review*, vol. 86, no. 2, November 2017, s. 887 vd.

²⁹ **Cheshire/North & Fawcett**, s. 405; **Hartley**, s. 227; **Ekşi**, s. 64; **Canbeldek-Akın**, s. 129.

³⁰ Bkz. **Mardirosian**, Helen E.: “Forum Non Conveniens”, *Loyola of Los Angeles Law Review*, vol. 37, no. 5, Summer 2004, s. 1647 vd.; **Elçin**, s. 313, 316.

C. Doktrinin Türk Hukukunda Kabul Görmemesinin Nedenleri

Forum non conveniens doktrini Türk hukukunda kural olarak kabul görememektedir. Yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, MÖHUK'ta yer alan düzenlemeler aracılığı ile tespit edilir. MÖHUK m. 40'ta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen genel kurala yer verilmiştir. Bu kural uyarınca Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına bağlanmıştır. Bu madde, iç hukukta düzenlenen yer itibarıyla yetki kurallarını, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin kaynağı olarak belirlemiştir. Dolayısıyla yabancı unsurlu ve özel hukuka dair bir uyuşmazlık hakkında Türkiye'de dava açılmak isteniyorsa, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre yetkili bir Türk mahkemesi yoksa Türk mahkemelerinin o dava için milletlerarası yetkiye sahip olmadığı sonucuna varılır³¹.

MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası anlamda yetkisini tesis ederken yabancılık unsuru taşıyan bir dava ile Türkiye'nin irtibatlı olmasını aramıştır. Ancak bu yönde bir irtibatın tespiti ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkili sayılabilir. Bu irtibatın sağlanıp sağlanmadığı ise iç hukuk kuralları ile tespit edilir. Bir başka ifadeyle Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespitinde hangi tür irtibatların gerekli ve yeterli olacağı iç hukuk kuralları aracılığıyla tespit edilir³².

Türk iç hukukunda yabancılık unsuru taşımayan uyuşmazlıklarda mahkemelerin yetkisi belirlenirken dava ile yargı alanı arasında irtibat aranmıştır. MÖHUK m. 40'm iç hukuka atfı nedeniyle aynı irtibat yabancı unsurlu davalar bakımından da aranmaktadır. Bu anlamda yer itibarıyla yetki kurallarını düzenleyen 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu³³ ve diğer bazı düzenlemeler³⁴ Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini belirler. İç

³¹ MÖHUK'ta ayrıca özel yetki kuralları da yer almaktadır. Bu kurallar, konuluş amacına göre iki gruba ayrılabilir. Birinci grup, MÖHUK m. 41 ila 43'te yer alan yetki kurallarıdır. Bu kurallar ile bazı özel durumlarda Türkiye'de yetkili bir mahkemenin hazır bulundurulması amaçlanmıştır. İkinci grup ise MÖHUK m. 44 ila 46'da düzenlenen yetki kurallarıdır. Bu kurallar ile işçiler, tüketiciler ve sigortalılar güçlü konumda oldukları varsayılan işverenler, satıcılar ve sigorta şirketleri karşısında korunmuştur.

³² **Nomer**, s. 464 vd; **Çelikel**, Aysel/**Erdem**, Bahadır B.: Milletlerarası Özel Hukuk, 17. Bası, Beta, İstanbul 2021, s. 565 vd; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 452 vd.

³³ RG. 4.2.2011-27836.

³⁴ Örneğin, 4721 sayılı Türk Medenî Kanun'unda (m.25, 32, 168, 177, 201, 207, 214, 283, 326, 411, 430, 433, 463, 576), 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nda (m. 154), 5846 sayılı Fikir ve Sanal Eserleri Kanunu'nda (m. 66), 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda (m.

hukukta yetkinin irtibata dayanması ve yabancılık unsuru taşıyan ihtilaflar bakımından da iç hukuka atıf yapılması, milletlerarası alanda da hâkime takdir yetkisi tanımamaktadır. Başka bir ifadeyle mevcut hukuki düzenlemelerimiz nedeniyle hâkim, ilgili taraflara ve uyuşmazlık konusuna bağlı olarak diğer bir ülke mahkemesinin davayı görmeye daha uygun olduğu kanaatiyle yetkisinden feragat etme konusunda takdir hakkına sahip değildir³⁵. Bununla birlikte kesin yetkili olunan hâller hariç olmak ve yetki itirazında bulunmamak şartıyla dava ile yargı alanı arasında irtibatın olmadığı hâllerde dahi Türk mahkemeleri milletlerarası yetkili olabilir. İç hukukun milletlerarası usul hukukuna yansması olan bu durumda yetki itirazına uğramayan Türkiye'deki herhangi bir yetkisiz mahal mahkemesi yetkili hâle gelebilir. HMK m. 19'da iç hukukta düzenlenen bu hüküm, usule hâkimin hukukunun (lex fori) uygulanması nedeniyle milletlerarası usul hukuku kapsamına dâhil davalar bakımından da geçerli kabul edilir. Böyle bir durumda Türkiye ile hiçbir bağlantısı olmayan bir uyuşmazlık hakkında Türk mahkemesi yetkili kılınıp karar verebilir³⁶.

Görüldüğü üzere HMK m. 19'daki özel durum dışında Türk milletlerarası usul hukukunda yetki, açık ve kesin nitelikteki kurullarla belirtilmiş; dava ile yargı alanı arasında irtibat aranmıştır. Milletlerarası yetkinin doğumu için sunî irtibat noktalarını yeterli gören bir yetki sistemine sahip ülke hukuku bakımından geniş tutulan milletlerarası yetkinin *forum non conveniens* doktrini ile belirli bir ölçüde sınırlanabilmesi yerindedir³⁷. Buna karşı Türk hukuku anlamında aynı sonuca varılamamaktadır. Zira Türk hukukunda milletlerarası yetkinin tesisinde esas alınan irtibat noktaları yeterlidir ve diğer bazı ülke hukuklarında yer alan sunî irtibat noktalarına hukuksuzlukta yer verilmemiştir. Buna ilave olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 36/II'ye göre "Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz". Bu hüküm uyarınca Türk Mahkemesi yetkisinden feragat edemez. Hâkimin bu konuda takdir yetkisi yoktur. Dolayısıyla davacı, davasını Türk mahkemesinde açtığı zaman davasının bu mahkemede karara bağlanmasını talep etmiştir. Anayasa ise bu talep hakkını, m. 36/II ile teminat altına almıştır. Aynı şekilde bu doktrine ilişkin Türk milletlerarası usul hukukunda hüküm bulunmadığından Türk mahkemesi, milletlerarası

156), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda (m. 82, 561, 661, 890, 1063, 1087, 1292, 1348, 1354 vd.) mahkemelerin yetkisine ilişkin hükümler yer almaktadır.

³⁵ Dardağan, s. 109; Sökmen-Güler, s. 2634.

³⁶ Ekşi, s. 73; Sökmen-Güler, s. 2634.

³⁷ Nomer, s. 500.

yetkisi bulunmadığı bir uyuşmazlıkta kendini elverişli mahkeme yani forum *conveniens* addederek yetkili kılamaz³⁸. Bu nedenlerle *forum non conveniens* doktrininin Türk hukukunda uygulanması kural olarak mümkün değildir³⁹.

Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerde ise bu kuralın istisnası yer alabilir. Şöyle ki, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerde *forum non conveniens* doktrinin uygulanmasını sağlayan hükümler mevcutsa bu doktrin ilgili Sözleşme kapsamında Türk hukuku bakımından da uygulanabilir hâle gelmektedir. MÖHUK m. 1/II uyarınca millî hukukumuza aktarılan milletlerarası sözleşme hükümleri saklı tutulmuş; milletlerarası sözleşmeler ile getirilen kuralların, MÖHUK'da yer alan kurallara nazaran öncelikle uygulanacağı sonucuna varılmıştır.

Yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda çocukların korunmasına ve velayet sorumluluğuna ilişkin hususlarda önemli düzenlemeler getiren 1996 tarihli "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkındaki Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi"nde *forum non conveniens* doktrininin farklı uygulamaları yer almaktadır. Sözleşme m. 8 ve 9'da yer alan yetki devrine ilişkin hükümler ve 13(2)'de yer alan milletlerarası derdestliğe ilişkin hüküm bu doktrinin uygulamalarını oluşturmaktadır. Sözleşmenin 01.02.2017 tarihi itibarıyla Türkiye bakımından yürürlüğe girmesiyle birlikte ilgili Sözleşme hükmünün gereği olarak bu doktrinin uygulamasının sınırlı da olsa mümkün olabileceği sonucuna varılmaktadır⁴⁰.

³⁸ Akıncı, s. 32.

³⁹ Ekşi, s. 73 vd; Nomer, s. 500; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 456; Bununla birlikte yabancı unsurlu hukuki ihtilaflarda Anayasa'ya aykırılık değerlendirmelerinin daha esnek yaklaşımla yapılmasının daha yerinde olabileceğini ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Bu görüş için bkz. Dardağan, s. 112 vd.

⁴⁰ Giray, Faruk K.: Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Ahkonulan Çocukların İadesi, Beta, İstanbul 2010, s. 255-256; Ulusu-Karataş, Elif: "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi", Milletlerarası Hukuk Bülteni, C. 37, S. 2, Y. 2017, s. 959; Çelikel/Erdem, s. 288 dn. 138; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 456; Giray, *forum non conveniens*, s. 878, 883; Giray, 1996 tarihli Lahey Sözleşmesinin yanı sıra belirli şartların gerçekleşmesi şartıyla 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m. 20/2'de (RG. 12.06.2009-27256) yer alan düzenlemenin de *forum non conveniens* kapsamında değerlendirilebileceği görüşündedir. Bu görüş ve tartışmalar için bkz. Giray, *forum non conveniens*, s. 879-883.

II. LAHEY ÇOCUK KORUMA SÖZLEŞMESİ VE SÖZLEŞMEDE DÜZENLENEN YETKİ HÜKÜMLERİ

A. Sözleşmenin Amaç ve Kapsamı

1996 Tarihli “Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkındaki Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi” ya da uygulama bilinen diğer adıyla “Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi”nde çocukların şahsı ve malları hakkında koruyucu tedbirler alınmasında hangi taraf ülke adli veya idari makamlarının yetkili olacağına, bu koruma tedbirlerinin alınması sırasında ve velayet sorumluluğu hakkında hangi hukukun uygulama alanı bulacağına ve koruma tedbir kararlarının diğer taraf ülkelerde tanınması ve tenfizine yönelik hükümler yer almaktadır.

Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi’ne Ocak 2022 itibarıyla 53 ülke taraftır⁴¹. Türkiye ise bu Sözleşmeye 2016 yılında taraf olmuştur⁴². 01.02.2017 tarihinde⁴³ yürürlüğe girmesiyle birlikte bu Sözleşme, 1983 yılından beri Türkiye’nin taraf olduğu 1961 tarihli “Küçüklerin Korunması Hakkında Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesi”nin yerine geçmiştir. Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesinin geniş uygulama alanı bulması neticesinde MÖHUK’un ilgili hükümlerinin tatbik kabiliyetini önemli ölçüde daraltmıştır.

Sözleşmenin amaçları, Sözleşmenin dibace (başlangıç) kısmında ve m. 1’de açıkça yer almaktadır.

Sözleşmenin dibace kısmında yer alan açıklamalara göre Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi, çocukların korunmasına ilişkin uluslararası iş birliğinin önemini ve çocukların üstün yararının korunmasını öncelikli olarak göz

⁴¹ Taraf ülkeler için bkz. <<https://www.HCCH.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=70>> (Erişim: Ocak 2022).

⁴² Sözleşmeye çekince ve beyanlarla katılmamızın uygun bulunduğu dair 25.04.2016 tarihli ve 6707 Sayılı Kanun için bkz. RG. 05.05.2016-29703. Sözleşme, 09.05.2016 tarih ve 2016/8844 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ve Sözleşmenin metni için bkz. RG. 22.05.2016-29719.

⁴³ Sözleşmenin 61. maddesi uyarınca tevdi edilmesi gereken belgelerin depoziter makama tevdi edildiği tarihten itibaren başlayacak üç aylık sürenin sona ermesini izleyen ayın ilk gününde Sözleşme yürürlüğe girer. Türkiye bakımından da bu süreç takip edilmiş; Sözleşme 01.02.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bkz. 03.01.2017 tarihli ve 2016/9638 sayılı “Bazı Anlaşmaların Yürürlük Tarihlerinin Tespit Edilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” RG. 03.01.2017-29937.

önünde almıştır⁴⁴. Bu doğrultuda 1961 tarihli “Küçüklerin Korunması Hakkında Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesi”nin gözden geçirilmesi ihtiyacına dayanılarak bu Sözleşme oluşturulmuştur⁴⁵. 1996 Tarihli Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi ile çocukların şahıs ve malvarlıklarının korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasını, bu tedbirlere ilişkin yetki, uygulanacak hukuk, tanıma ve tenfizin uygulanması açısından önemli hükümler getirmiştir. Çocukların şahıs ve malvarlıklarının korunmasına ilişkin hususlarda hukuk sistemleri arasındaki çatışmanın önlemesi amaçlanmış ve bu amacın tesisine yönelik olarak Sözleşme ile yeknesak hükümler getirilmiştir⁴⁶. 20 Kasım 1989 tarihli “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”ni göz önüne almak suretiyle bahsedilen hususlar doğrultusunda ortak hükümler oluşturmayı amaç edinen Sözleşme, “Uluslararası

⁴⁴ **HCCH**: “Practical Handbook on the Operation of the 1996 Hague Child Protection Convention”, Hague Conference on Private International Law, Hague Netherlands 2014, s. 17 p. 2.3.

⁴⁵ Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce bu Sözleşme kapsamında düzenlenen konularda dikkate alınması gereken en önemli düzenleme, Türkiye’nin taraf olduğu diğer bir Lahey Sözleşmesi olan 1961 tarihli “Küçüklerin Korunması Hakkında Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesidir” (1961 tarihli Lahey Sözleşmesi). Sözleşme metni için bkz. RG. 21.02.1983-17966. Sözleşmede yer alan yetki hükümlerinin koruma tedbirleri alınmasında birden çok taraf ülkenin makamının yetkili kılması, uygulanacak hukuka ilişkin Sözleşme hükümlerinin belirsiz ve anlaşılabilir olması, tanıma ve tenfiz hükümlerinin yetersiz olması gibi nedenler, Sözleşmenin başarı sağlamasını engellemiş; Sözleşmeye taraf ülke sayısı da sınırlı kalmıştır. Uluslararası durumlarda çocukların korunmasının iyileştirilmesi ihtiyacı çerçevesinde 1993 yılında Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansında Sözleşmenin gözden geçirilmesine ve yenilenmesine karar verilmiştir. Bu sayede Sözleşmede yer alan konuları daha kapsamlı ve daha anlaşılır düzenleyen, uluslararası alanda daha geniş katılımı sağlayabilecek yeni bir Sözleşme hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi, 1961 tarihli Lahey Sözleşmesi uyarınca alınan önlemlerin tanınmasına halel getirmeksizin, bu Sözleşmenin yerine geçmiştir (Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi m. 51). 1961 Tarihli Sözleşmenin yarattığı sorunlar hakkında bkz. **Lagarde**, Paul: explanatory report, Convention of 19 October on jurisdiction, applicable law, recognition, enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children, Hague Conference on private international law, <<https://assets.HCCH.net/docs/5a56242c-ff06-42c4-8cf0-00e48da47ef0.pdf>>, p. 5-6 s. 539-541 (Erişim: Ocak 2022); **HCCH**, Practical Handbook, s. 17 p. 2.3; **Tiryakioğlu**, Bilgin: “Velâyet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişin Önlemler Hakkında Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (La Haye 19 Ekim 1996)”, Prof. Dr. Nihal Uluocak’a Armağan, İstanbul 1999, s. 381-383; **Ulus-Karataş**, s. 913; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 187; **Altıparmak**, Ayşe K.: “Velayet Uyuşmazlıklarında Yeni Bir Dönem Mi? 1996 Tarihli Lahey Velayet Sözleşmesi Hakkında Bir İnceleme”, *AndHD* 2000, C. 6, S. 2, s. 417.

⁴⁶ **HCCH**, Practical Handbook, s. 17 p. 2.2; **Altıparmak**, s. 419.

Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair 25 Ekim 1980 tarihli Sözleşme'nin uygulanmasını da etkilemez⁴⁷. Bu nedenlerle Sözleşme, çocuk hakları ve hukuku konusunda "şemsiye" niteliğinde bir düzenleme olarak kabul görmektedir⁴⁸.

Sözleşme m. 1(1)'de (a) ila (e) arasında beş bent hâlinde Sözleşmenin amaçları doğrultusunda kapsamına yer verilmiştir. Bu maddeye göre Sözleşmenin amaçları, çocukların şahıs ve malvarlıklarına ilişkin gerekli tedbirleri almaya hangi taraf ülke makamlarının milletlerarası yetkili olduğuna dair yetki kurallarını⁴⁹ belirlemek (a bendi), yetkili makamların ilgili tedbirleri alırken uygulanacak hukuku⁵⁰ belirlemek (b bendi), velayet sorunluluğuna ilişkin uygulanacak hukuku⁵¹ belirlemek (c bendi), alınan koruma tedbirlerine ilişkin kararların tüm taraf ülkelerde tanınması ve tenfizini⁵² sağlamak (d bendi) ve tüm taraf ülke makamları arasında Sözleşmenin amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli olabilecek işbirliğini⁵³ sağlamaktır (e bendi).

Lahey Milletlerarası Özel Hukuk Konferansının velayete ilişkin en kapsamlı düzenlemesi olan bu Sözleşme, velayet sorumluluğunun tanımı da m. 1(2)'de yapmıştır. Velayet sorumluluğu kavramının Sözleşmenin amaçları doğrultusunda nasıl anlaşılması gerektiği bu düzenleme ile açığa kavuşturulmuştur. Buna göre velayet sorumluluğu kavramının kapsamı, çocuğun şahsına ve mallarına yönelik olarak ebeveynlerin, vasilerin ve diğer yasal temsilcilerin haklarını, yetkilerini ve sorumluluklarını belirleyen her türden otorite ilişkisini içermektedir. Bu maddede otorite ilişkisi ile atıf yapılan hak ve sorumluluklar, çocuğun gözetimi ve bakımı, mutad meskeninin tespiti ve eğitimi gibi konular; yetki ise çocuğun temsilidir⁵⁴.

Sözleşme m. 2'ye göre bu Sözleşme, on sekiz yaşından küçüklere uygulanır. Çocuk on sekiz yaşına doldurmuş ve on dokuz yaşından gün almışsa Sözleşme uygulanmaz. Sözleşmenin uygulama alanı bulması için çocuğun doğmuş olması gereklidir. Bu nedenle anne karnındaki ceninler

⁴⁷ Bkz. m. 50.

⁴⁸ **Uluocak**, Nihal: "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Tedbirleri Hakkında Yetkiye, Uygulanan Kanuna, Tanıma ve Tenfize ve İşbirliğine Dair Sözleşme Tasarısının Değerlendirilmesi (Nihai Metin, 19 Ekim 1996)", MHB 1996, Y. 16, S. 1-2, s. 120.

⁴⁹ Bkz. m. 5-14.

⁵⁰ Bkz. m. 15.

⁵¹ Bkz. m. 16-22.

⁵² Bkz. m. 23-28.

⁵³ Bkz. m. 29-39.

⁵⁴ **Lagarde**, explanatory report, p. 14, s. 543-545; **HCCH**, Practical Handbook, s. 27 p. 3. 17-18.

hakkında Sözleşme uygulama alanı bulmaz⁵⁵. On sekiz yaşını doldurmamış çocuğun ehliyetine uygulanacak hukuk onu ergin kılsa da Sözleşme uygulama alanı bulmaya devam edecektir. Örneğin çocuk, millî hukuku uyarınca daha erken yaşta ergin olmuşsa veyahut evlenme ile ergin olmuşsa Sözleşme uygulama alanı bulacaktır. Bu durumda millî hukuku uyarınca ergin kabul edilen çocuk, Sözleşme kapsamında çocuk olarak kabul edilir⁵⁶.

Sözleşmenin uygulama alanı bulabilmesi için çocuğun vatandaşı olduğu ülkenin Sözleşmeye taraf olmasına gerek yoktur. Diğer bazı milletlerarası sözleşmelerden farklı olarak⁵⁷ çocuğun mutad meskeni taraf ülkede yer almasa da bu makamlar, Sözleşmede yer alan bazı hükümlere⁵⁸ dayanarak koruma tedbiri alma konusunda yetki tesis edebilirler⁵⁹.

Sözleşme m. 3(1)'de koruma tedbirleri sayılmıştır. Buna göre velayet sorumluluğunun niteliği, kullanımı, sonlandırılması veya kısıtlanmasının yanı sıra başkasına devri (a bendi); çocuğun kişiliğinin korunmasına yönelik haklar dâhil olmak üzere velayet hakkı ve özellikle çocuğun yerleşim yerini

⁵⁵ **Lagarde**, explanatory report, p. 15, s. 545; **HCCH**, Practical Handbook, s. 25 p. 3. 10; **Ulus-Karataş**, s. 916; **Altıparmak**, s. 419.

⁵⁶ **Lagarde**, explanatory report, p. 16, s. 545; **Tiryakioğlu**, s. 386; **Çelikel/Erdem**, s. 285; **Ulus-Karataş**, s. 917; **Altıparmak**, s. 420 Aksi görüş için bkz. **Giray**, s. 250-251.

⁵⁷ 1961 Tarihli Lahey Sözleşmesinin 13. maddesine göre Sözleşme, küçüğün mutad meskeninin taraf ülkede bulunması şartıyla uygulama alanı bulur. Bkz. **Akıncı, Ziya/Demir-Gökyayla**, Cemile: Milletlerarası Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, s. 168-169. Aynı şekilde Türkiye'nin taraf olduğu 1980 tarihli "Uluslararası Çocuk Kaçırma- ların Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi"nde (RG. 15.02.2000-23965) de çocuğun mutad meskeninin taraf ülkede bulunması şartı aranmıştır. 4. maddeye göre bu Sözleşme, koruma ve ziyaret haklarının ihlâlinden hemen önce mutad meskeni taraf ülkelerden birinde bulunan çocuklara uygulanacaktır. Bu nedenle çocuğun mutad meskeninin belirlenmesi Sözleşme anlamında kilit role sahiptir. 1980 Tarihli Lahey Sözleşmesi kapsamında çocuğun mutad meskeni kavramı için bkz. **Toker**, Gümrah A.: Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Mutad Meskeni Kavramı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 236 vd; 1993 tarihli "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi"nin 2. maddesine göre Sözleşmenin uygulama alanı bulabilmesi için çocuğun mutad meskeninin taraf ülkede bulunması gerekmektedir. Bkz. **Şensöz**, Ebru: "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair 1993 Tarihli La Haye Sözleşmesi Uyarınca Yabancı Adli veya İdari Evlât Edinme Kararlarının Doğrudan Tanınması ve Kontrol Usulü", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 10, S. 20, Güz 2011, s. s. 190 vd.

⁵⁸ Bu hükümler, mülteci çocuklar ve ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar yüzünden yerlerinden edilmiş çocukları konu alan 6. madde, acil koruma tedbirlerini düzenleyen 11. madde ve yerel etkiye sahip koruma tedbirlerini düzenleyen 12. maddedir.

⁵⁹ **Lagarde**, explanatory report, p. 17, s. 545; **HCCH**, Practical Handbook, s. 25 p. 3. 11; **Tiryakioğlu**, s. 386; **Ulus-Karataş**, s. 917; **Altıparmak**, s. 420.

belirleme hakkı yanı sıra, çocuğun belirli bir zaman dilimi için mutad meskeninden başka bir yere götürülmesi hakkını da içeren erişim hakları (b bendi); vasilik, kayyımlik ve benzer kurumlar (c bendi); çocuğun kişiliğini ve mallarını koruması altına alan, çocuğu temsil eden veya çocuğa yardımcı olan kişi ya da kurumun belirlenmesi ve söz konusu kişi ya da kurumun işlevleri (d bendi); çocuğun koruyucu aile yanına veya bir bakım kurumuna yerleştirilmesi ya da bakımının kafala⁶⁰ veya benzer bir kurum tarafından sağlanması (e bendi); çocuğun, koruması altında bulunduğu kişi tarafından yerine getirilen bakımının, yetkili kamu kurumunca denetlenmesi (f bendi); çocuğun mallarının idaresi, korunması veya elden çıkarılması (g bendi) gibi konular hakkında tedbirler alınabilir. Bu maddedeki sayım tahdidi değildir. Koruma tedbirleri, farklı hukuk sistemlerinde farklı düzenlemelere bağlı olabileceğinden maddede sayılan tedbirler örnek kabilinden sayılmıştır. “Maddede belirtilen tedbirler özellikle şu hususlara yönelik olabilir” ifadesi kullanılmış ve örnek kabilinden sayım bilinçli olarak tercih edilmiştir⁶¹.

Sözleşmenin kapsamı dışında bırakılan konular ise tahdidi olarak m. 4’te sayılmıştır⁶². Buna göre Sözleşme, ebeveyn çocuk ilişkilerinin kurulması veya böyle bir ilişkiye itiraz edilmesi (a bendi), evlât edinme kararları, evlât edinmeye hazırlık niteliğindeki tedbirler veya evlât edinmenin iptali veya feshi (b bendi), çocuğun adı ve önadları (c bendi), çocuğun velayet altında olmaktan çıkarılması/ergin kılınması (d bendi), nafaka yükümlülükleri (e bendi), vakıf veya tereke (f bendi), sosyal güvenlik (g bendi), eğitim ve sağlık konularındaki genel nitelikli kamu tedbirleri (h bendi), çocuklar tarafından işlenen cezai suçlar sonucu alınan tedbirler (i bendi) ve iltica

⁶⁰ Kafala, İslam hukukunda söz konusu olan ebeveynleri tarafından bakılamayan çocuklara yönelik bir koruma önlemidir. Ebeveynlerince bakılamayan çocuklar, bu koruma önlemi ile yeni aileler veya akrabaların yanına yerleştirilir. Bu koruma önlemi, çocuk ile biyolojik bağı bulunan ebeveynleri arasındaki hukuki bağı kopartmaz. Kafala, Sözleşmeyi onaylayan Fas devletinin hukukunda yer alan bir müesseseye olup Sözleşmenin kapsamına dâhil edilmiştir. Bkz. **Lagarde**, explanatory report, p. 23 s. 547; **HCCH**, Practical Handbook, s. 30 p. 3. 27; **Tiryakioğlu**, s. 388 dn. 13; **Giray**, s. 251 dn. 74; Kafala müessesesi, mahkeme veya idari makam kararına bağlıdır. Hakkında karar verilen çocuk, Müslüman bir aileye barınması, iaşesi ve eğitimiyle sınırlı olarak tevdi edilir. Bu nedenle de vesayetten farklıdır. Bkz. **Giray**, Faruk K.: “19 Ekim 1996 Tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetini Uygulanacak Hukuk”, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, PPIL, C. 40, S. 1, 2020, s. 364.

⁶¹ **Lagarde**, explanatory report, p. 18 s. 574; **Tiryakioğlu**, s. 387; **Giray**, s. 251; **Çelikel/Erdem**, s. 286; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 189.

⁶² **HCCH**, Practical Handbook, s. 31 p. 3. 32.

hakkı ve göç konularındaki kararlar (j bendi), hakkında uygulama alanı bulmayacaktır. Sözleşme m. 4 uyarınca kapsam dışında bırakılan konular farklı gerekçelere dayandırılmaktadır. Aile çocuk arasındaki ilişki, çocuğun korunması kapsamında mütalaa edilemeyeceğinden (a) bendi ile bu ilişkinin kuruluşu ve uyuşmazlık konusu olması kapsam dışı bırakılmıştır. Evlât edinmenin ve nafaka borçlarının (b) ve (e) bentleri ile kapsam dışı bırakılması, ilgili konulara ilişkin özel milletlerarası sözleşme hükümleri ile Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi arasında çıkabilecek olası ihtilafların önlenmesi amacıyla dayanır. Ayrıca kamu hukuku karakterli ve devlet çıkarına ilişkin olan ceza hukuku veya göçe ilişkin konular da (i) ve (j) bentlerinde kapsam dışı bırakılmıştır. Bu sayede daha geniş katılımın sağlanabileceği milletlerarası bir sözleşmenin tesisi amaçlanmıştır⁶³.

Sözleşme m. 3'de koruma tedbirlerinin örnek kabilinden sayılması ve m. 4'de kapsam dışı bırakılan konuların tahdidi olarak belirlenmesiyle çocuğun şahıs ve malvarlığına yönelik olan her türlü karar ve tedbirin mümkün olduğunca Sözleşme kapsamına dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede de Sözleşmenin konu itibarıyla uygulama alanı bulmasında ortaya çıkabilecek boşluklar ve tereddütler önenebilecektir⁶⁴.

B. Sözleşmede Düzenlenen Yetki Sistemi Hakkında Genel Bilgiler

Sözleşmede yer alan yetki kuraları, uygulama alanına giren konularda çocuğun şahıs ve malvarlığına ilişkin tedbirleri almaya hangi ülke makamlarının yetkili olacağını düzenlemektedir. Sözleşmede benimsenen yetki sistemi, m. 5 ila 14'de düzenlenmiştir. Bu kurallar ile koruma tedbirleri alma konusunda yetkili olan makam, tek bir taraf ülke ile merkezileştirilerek yetkide parçalanmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Çocuğun korunması açısından onun mutad meskeninin bulunduğu taraf ülke makamlarına yetkinin verilmesi ve bu makamlarda yetkinin merkezileştirilerek tek bir makamın yetkilendirilmesi, imkânlar çerçevesinde bu yetkiye eşzamanlı yetki tesis edecek kurallardan kaçınılması bu gayretin Sözleşmeye yansıyan sonuçları olarak kabul görmektedir⁶⁵. Bu doğrultuda istisnai olmak kaydıyla Sözleşme ile taraf ülke makamlarına tali ve eşzamanlı yetki tesisi de yapılmıştır.

Forum non conveniens doktrininin uygulanmasını sağlayan Sözleşme hükümleri de bu kapsamda yer almaktadır. Yetki hükümleri arasındaki irtibat nedeniyle bu başlık altında Sözleşmede benimsenen yetki sistemi

⁶³ Tiryakioğlu, s. 388-389.

⁶⁴ Lagarde, explanatory report, p. 26, s. 549; Çelikel/Erdem, s. 286.

⁶⁵ Ulusu-Karataş, s. 931; Altıparmak, s. 422, 426.

hakkında genel açıklamalar yapılacak; doktrinin uygulanmasını sağlayan yetki devri (m. 8-9) ve milletlerarası derdestliğe (m. 13/II) ilişkin hükümler ise bir sonraki bölümde detaylı incelenecektir.

1. Yetkili Makamlar

a. Asli Yetkili Taraf Ülke Makamları (m. 5-7)

Asli yetkili taraf ülke makamları, Sözleşme m. 5 ila 7’de düzenlenmiştir. Bu maddelerde yer alan yetki kurallarının taraf ülkeler bakımından uygulanabilmesi için çocuğun mutad meskeni taraf bir ülkede bulunmalıdır. Çocuğun mutad meskeni taraf bir ülkedeyse ve bu maddeler aracılığıyla taraf ülkenin milletlerarası yetkisi tesis ediliyorsa koruma tedbirleri alma konusunda o ülke yetkilidir⁶⁶.

Asli yetki kuralının düzenlendiği Sözleşme m. 5’e göre çocuğun şahıs ve malvarlığına ilişkin tedbirleri almaya yetkili makamlar, çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülkenin adli veya idari makamlarıdır. Sözleşme, çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülkenin makamlarına yetki tanımıştır. Çünkü çocuğun ailesi ile olan ilişkisini ve içinde bulunduğu durumunu en iyi değerlendirebilecek makamlar, bu makamlardır⁶⁷. Bu makamlara bu konuda duyulan güven, m. 5’te kendine yer bulmuştur. Sözleşme, bu madde ile koruma tedbirleri alınması konusunda hangi taraf ülkenin makamlarının milletlerarası yetkili olduğunu belirlemektedir. Sözleşme uyarınca milletlerarası yetkiye sahip taraf ülkenin hangi adli veya idari makamlarının bu kapsamda yetkili ve görevli olduğu konusu ise ilgili taraf ülkenin iç hukukuna bırakılmıştır⁶⁸. Çocuğun mutad meskeninin değişmesi hâlinde m. 5(2) uyarınca yeni mutad meskeninin bulunduğu ülke makamları yetkili olacaktır.

Sözleşme, makamların yetkisi konusunda münhasır bir yetki öngörmektedir⁶⁹. Zira Sözleşme m. 7’de çocuğun haksız bir şekilde yerinin değiştirilmesi veya alıkonulması durumuna ilişkin özel bir düzenleme getirilmiş; maddede belirli şartların gerçekleşmesine bağlı olarak çocuğun yeni bir mutad meskene sahip olacağı ve önceki makamların yetkisinin ortadan

⁶⁶ Sözleşme hükümleri uyarınca yetkiye sahip olmayan taraf ülke makamları iç hukuk kurallarına göre milletlerarası yetki tesis edip koruma tedbiri kararı alabilirler. Bu gibi kararların tanınması ve tenfizi Sözleşme m. 23/2 (a) bendi uyarınca reddedilebilecektir. Bkz. **Ulus-Karataş**, s. 932.

⁶⁷ **Silberman**, Linda: “The Hague Convention on The Protection of Children: Should the United States Join?”, FLQ, vol. 34, n. 2, Summer 2000, s. 248; **Giray**, s. 252.

⁶⁸ **HCCH**, Practical Handbook, s. 39 p. 4. 1.

⁶⁹ **Giray**, s. 253.

kalkacağı düzenlemiştir. Böyle bir durumda çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülkeye acilen dönüşü her zaman mümkün olmayabilir. Dolayısıyla yetkili makam henüz karar almamışken, çocuğun bulunduğu ülke lehine durumun değişebileceği ihtimali göz önünde tutulmuş ve bu düzenleme getirilmiştir⁷⁰. Bu madde uyarınca velayet hakkı bulunan kişi, kurum veya organın yer değiştirmeye ya da alıkonmaya rıza göstermişse (m. 7(1)(a)) veya çocuğun nerede olduğuna ilişkin bir bilgisi olduğunda veya olması gerektikten sonra çocuk en az bir yıl süreyle yerinin değiştirildiği veya alıkonulduğu ülkede bulunmuş; bu süre zarfında hiçbir iade talebi gelmemişse ve çocuk yeni bir ülkeye yerleşmişse (m. 7(1)(b))⁷¹ çocuğun yerinin değiştirildiği veya alıkonulduğu ülkenin makamları koruma tedbirleri almaya yetkili hâle gelir. Çocuğun yeri değiştirilmeden veya alıkonulmadan hemen önce mutad meskeninin bulunduğu taraf ülkenin makamlarının, çocuk bir başka ülkede mutad mesken edinene kadar yetkilerini ellerinde bulundurması, bu iki ihtimalden birisinin gerçekleşmemiş olmasına bağlıdır. Maddede yer alan şartlar gerçekleşmemişse çocuğun yeri değiştirilmeden veya alıkonulmadan hemen önce mutad meskeninin bulunduğu taraf ülkenin makamlarının yargı yetkisi devam eder. Bu makamlar yargı yetkisine sahip olduğu müddetçe de çocuğun götürüldüğü veya alıkonulduğu taraf ülke makamları yalnızca m. 11 uyarınca çocuğun kişiliği veya mallarının korunması için gerekli olan acil tedbirleri alabilir⁷².

Sözleşme, mülteci statüsündeki çocukların durumunu dikkate alarak onlara ilişkin tedbirlerin alınması konusunda yetkili makamlar tayin etmiştir. Mülteci çocuklar ve ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar yüzünden yerlerinden edilmiş çocuklar⁷³ ile mutad meskenleri tespit edilememiş çocuklar⁷⁴ hakkında asli yetkili mahkeme m. 6'da düzenlenmiş ve söz konusu

⁷⁰ Silberman, s. 251; Altıparmak, s. 422.

⁷¹ Sözleşme m. 7(1)(b)'de yer alan üç şartın birlikte ele alınması gerekmektedir. Bkz. Lagarde, explanatory report, p. 49, s. 557-559; Giray, s. 253.

⁷² Lagarde, explanatory report, p. 51, s. 559; HCCH, Practical Handbook, s. 44 p. 4. 23; Tiryakioğlu, s. 392; Giray, s. 253; Çelikel/Erdem, s. 288.

⁷³ Sözleşmede yerlerinden edilmiş çocuklar kavramı bilinçli olarak kullanılmıştır. Mülteci kavramı, taraf ülkelerin iç hukuklarında farklı anlam ve kapsamda değerlendirilebilir. Yerlerinden edilmiş çocuklar kavramının ayrıca kullanılması ile madde kapsamı yoruma açık bırakılmış ve uygulama alanı genişletilmiştir. Bkz. HCCH, Practical Handbook, s. 161 p. 13.59.

⁷⁴ Çocuğun mutad meskeni bazı durumlarda tespit edilemeyebilir. Çocuğun sıklıkla iki veya daha fazla ülke arasında gidip gelmesi, ebeveynlerinin çocuğun yanında bulunmadığı ve terk edilmiş olduğu hâllerde çocuğun mutad meskeninin tespit edilebilmesi için yeterli delilin olmadığı hâller, çocuğun önceki mutad meskeninden ayrılmasına rağmen yeni bir mutad mesken edindiğine yönelik yeterli delil olmaması gibi hâller bu duruma

çocukların topraklarında bulunduğu taraf ülkenin makamları, yetkili makamlar olarak kabul edilmiştir. Bu madde kapsamına giren çocuklar, acil bir durum olmasa da sürekli korunması gereken çocuklardır⁷⁵.

b. Tali Yetkili Taraf Ülke Makamları (m. 8-9)

Yetki devrini konu alan Sözleşme m. 8 ve 9, tali yetki kurallarını düzenlemektedir. Bu hükümler ile çocuğun şahsı ve malları hakkında koruyucu tedbir alma konusunda çocuğun mutad meskenin bulunduğu ülke makamlarına kıyasla menfaatlerini daha iyi gözetebilecek olan diğer bazı taraf ülke makamlarına yetkinin devredilebileceği düzenlenmiştir. Bu maddeler *forum non conveniens* doktrinin uygulanmasını sağlayan sözleşme hükümleridir⁷⁶.

c. Eşzamanlı Yetkili Taraf Ülke Makamları (m. 10-12)

Taraf ülke makamları, çocuğun mutad meskeni makamlarından izin almadan koruyucu tedbir kararları alabilir. Sözleşmede bu imkânı tanıyan yetki kuralları yer almaktadır. Sözleşme m. 10 ila 12'de yer alan ve bu imkânı tanıyan düzenlemeler yetki devrinden farklıdır. Bu maddeler kapsamında yetki devri yoktur; sözleşme m. 5 ila m. 9 uyarınca yetkili olan ülke makamlarının yetkisine hâlel getirmeksizin bu makamların yanında eşzamanlı yetkiye sahip diğer taraf ülke makamları tesis edilir⁷⁷.

Sözleşme m. 10 uyarınca çocuğun mutad meskeninin bulunduğu taraf ülkeden farklı olan ve çocuğun ebeveynlerinin boşanması veya yasal olarak ayrılması için yapılan başvuruya ilişkin karar vermek üzere yargılamayı gerçekleştiren taraf bir ülkenin makamları da sınırlı bazı şartlar çerçevesinde çocuk hakkında koruma tedbirleri alabilir⁷⁸. Sözleşme m. 10'a göre bu şekilde bir yetkinin kullanılması için bazı şartların birlikte gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar; çocuğun mutad meskeninin farklı bir taraf ülkede bulunması, yargılamanın başladığı tarihte ebeveynlerinden birinin bu taraf ülkede mutad mesken sahibi olması, bu tarihte ebeveynlerinden birinin çocuğa ilişkin velayet sorumluluğuna sahip olması, söz konusu yargılamayı yapan makamın Sözleşme kapsamındaki koruma tedbirlerini almaya dair yetkisinin tanınması, makamın sözleşme kapsamındaki koruma tedbirleri almaya iliş-

örnek gösterilmektedir. Bkz. HCCH, Practical Handbook, s. 42 p. 4.17; Ayrıca bkz. Giray, vesayet, s. 379.

⁷⁵ Bkz. Tiryakioğlu, s. 391-392.

⁷⁶ Bkz. III. A.

⁷⁷ Çelikel/Erdem, s. 289.

⁷⁸ HCCH, Practical Handbook, s. 48 p. 4. 26.

kin yetkisinin ebeveynlerin yanı sıra çocuğun velayet sorumluluğuna sahip olan diğer üçüncü bir kişi varsa bu üçüncü kişi tarafından kabul edilmesi ve makamın yetkisinin çocuğun üstün yararına olmasıdır. Bu madde ile pratik bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Ebeveynlerin boşanmasına veya yasal olarak ayrılmasına bakan yetkili makamın, Sözleşme kapsamında asli yetkili makam olarak kabul edilen çocuğun mutad meskeni makamına başvurmasının süreci uzatacağını ve dolayısıyla daha külfetli hâle getireceği varsayılmış ve bu şekilde bir düzenleme yapılmasına karar verilmiştir⁷⁹. Ayrıca bu madde ile verilen istisnai yetki de geçici niteliktedir⁸⁰. Sözleşme m. 10(2) uyarınca bu yetki, boşanma, yasal ayrılık veya evliliğin iptali başvurusunu kabul eden veya reddeden karar kesinleştiği zaman veya yargısal işlemler başka sebepten ötürü sona erdiği zaman sona erer⁸¹. Bu madde, Sözleşme m. 5 ila 9'da öngörülen yetki kurallarını ortadan kaldırmaz; bu maddeler uyarınca yetkili kılınan taraf ülke makamlarının yetkileri devam eder, onlara alternatif eş zamanlı bir mahkeme tesis eder⁸².

Sözleşme m. 11'e göre tüm acil durumlarda çocuğun veya çocuğa ait malların topraklarında bulunduğu herhangi taraf ülkenin makamları her türlü gerekli koruma önlemlerini alma yetkisine sahiptir. Sözleşme m. 12'e göre ise 7. maddeye tabi olarak ülkesinde çocuğun veya çocuğa ait malların bulunduğu taraf ülkenin makamları, söz konusu ülke ile sınırlı olmak üzere yerel etkiye sahip olan çocuğun kişiliği ya da mallarının korunması için geçici nitelikte önlemlerin alınması için yargı yetkisine sahiptir. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler, asli yetkili makamların yanında maddelerde yer alan makamlara sınırlı yetki tanır. Dolayısıyla bu maddeler uyarınca alınan koruma tedbirleri, m. 5 ila 10'da öngörülmüş olan yargı yetkisine sahip makamların durumun gerektirdiği aynı konudaki önlemleri alması ile sona erer (m. 11(2) ve m. 12(2)). Görüldüğü üzere Sözleşme m. 10'da yer alan boşanma veya ayrılığa karar veren makamda olduğu gibi m. 11 ve 12'de yer alan makamlara da eşzamanlı yetki tesis edilmiştir. Ancak boşanma veya ayrılığa karar veren makamdan farklı olarak bu maddeler ile tanınan eşzamanlı yetkiye sahip ülke makamlarının aldığı kararlar sınırlı etkiye sahip ve geçicidir⁸³. Çocuğun mutad meskeni, Sözleşmenin tarafı olmayan ülkede

⁷⁹ **Lagarde**, explanatory report, p. 63, s. 565; **Altıparmak**, s. 424.

⁸⁰ **Tiryakioğlu**, s. 396.

⁸¹ Burada geçici olan m. 10 ile boşanma veya ayrılığa karar veren makama tanınan koruma tedbiri alma yetkisidir. Bu makamın yetkiliyken verdiği koruma tedbiri kararı geçerliliğini sürdürür. Bkz. m. 14.

⁸² **Ulus-Karataş**, s. 941.

⁸³ **Çelikel/Erdem**, s. 291.

bulunsa da onun hakkında acil veya geçici nitelikteki bir koruma önlemi, taraf bir ülkede alınmış olabilir. Böyle bir durumda bu önlem, mutad mesken ülkesinin gerekli koruma önlemlerini alması ve bu koruma önlemlerinin taraf bir ülkede tanınması üzerinde sona erecek; bu durumda koruma önlemi, tanıma kararını veren taraf ülke bakımından yürürlüğe girecektir (m. 11(3) ve m. 12(3)). Bu nedenle Sözleşme m. 11 ve 12'nin uygulama alanının m. 5 ile 10'a kıyasla daha geniş olduğu sonucuna varılmaktadır⁸⁴.

2. Milletlerarası Derdestlik (m. 13)

Sözleşme kapsamında talep edilen koruma tedbiri, birden fazla taraf ülke makamının önüne eşzamanlı olarak geldiğinde milletlerarası derdestlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda Sözleşme m. 13 ile bu ihtimalin önüne geçilmek istenmiştir. Bu maddeye göre çocuğun kişiliğinin ve mallarının korunmasına ilişkin önlemleri almak için m. 5 ile 10'a göre yetki sahibi olan taraf ülke makamları, bu koruma talebine ilişkin işlemlerin başladığı zaman; benzer bir koruma tedbirinin yine aynı maddeler uyarınca yargı yetkisine sahip diğer taraf ülkenin makamları tarafından talep edildiğini ve bu talebin incelendiğini tespit ederse o koruma tedbiri için yargı yetkisini kullanmaktan kaçınması gerekir. Sözleşme m. 13(2)'de ise *forum non conveniens* doktrinin Sözleşme kapsamında bir başka uygulama şekli yer almaktadır. Bu madde uyarınca önceden koruma talebinde bulunulan makamların yargı yetkisini reddetmesi hâlinde önceki fıkranın hükümleri uygulanmayacaktır⁸⁵.

3. Koruma Tedbirlerinin Devamlılığı

Sözleşmenin m. 14'e göre 5. ile 10. maddeler arasındaki maddelerin uygulanmasında alınan tedbirler yetki sahibi olan makamlar tarafından değiştirilmedikçe, yenilenmedikçe ve sonlandırılmadıkça, koşullardaki değişiklik yetkinin dayanağını ortadan kaldırırsa bile alınan tedbirler kendi koşullarına göre yürürlükte kalır. Bu kapsamda örneğin çocuğun mutad meskeninin değişmesi, daha önceden yetkili olan taraf ülke makamının aldığı koruma tedbirlerini tek başına geçersiz hâle getirmez. Sözleşmede koruma tedbirlerinin devamlılığı prensibi kabul edilmiş; bu sayede çocukların korunmasında devamlılık esası ve hukuki güvenlik sağlanmıştır. Ayrıca bu prensip sayesinde değişen koşullar nedeniyle doğabilecek boşluklar da önlenilecektir⁸⁶.

⁸⁴ Çelikel/Erdem, s. 293.

⁸⁵ Bkz. III. B.

⁸⁶ Lagarde, explanatory report, p. 81 s. 571-573 HCCH, Practical Handbook, s. 85 p. 8. 3-5; Tiryakioğlu, s. 400; Ulusu-Karataş, s. 944.

4. Türkiye'nin İleri Sürdüğü Çekince

Türkiye, Sözleşme m. 60'ın verdiği yetkiyle⁸⁷ m. 55(1)(a) uyarınca çekince ileri sürmüş, çocuğun Türkiye'de bulunan malları hakkında koruma tedbirlerinin alınmasında Türk makamlarının yetkisini saklı tutmuştur. İleri sürülen çekince, çocuğun Türkiye'deki malvarlığına ilişkindir. Dolayısıyla mutad meskeni Türkiye'de olmayan çocuğun malvarlığı bakımından koruma tedbirleri almaya yetkili makamlar Sözleşme m. 5 ile m. 10 ile belirlense de bu makamların yanında Türk makamları da bu tedbirleri almaya yetkili kalmaya devam eder.

Türk makamlarının yetkili olabilmesi için ne m. 11 uyarınca acil bir durumun varlığına ne de m. 12 uyarınca geçici koruma tedbiri almasını gerektiren bir duruma ihtiyaç vardır. Çocuğun Türkiye'de bulunan malları hakkında Türk makamları her durumda koruma tedbiri almaya yetkidir. Bu durum, eşzamanlı yetkiye neden olarak birbiri ile çelişen kararların ortaya çıkma ihtimalini doğurabilir. Bu konu dikkate alınarak Sözleşme m. 55(1) (b)'de ayrı bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme uyarınca Türkiye, malvarlığına ilişkin aldığı her türlü koruma tedbirleri ile diğer yetkili ülke makamlarının aldığı aynı tür koruma tedbirlerinin çelişmesi hâlinde diğer ülke makamlarınca alınan koruma tedbirlerine veya velayet sorumluluğuna ilişkin kararları tanımama hakkını saklı tutmuştur.

III. *FORUM NON CONVENIENS* DOKTRİNİN UYGULANMASINI SAĞLAYAN SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ

A. Makamlar Arası Yetki Devri (m. 8 ve m. 9)

Yetki devri, Sözleşme m. 8 ve 9'da tali yetki kuralları ile düzenlenmiştir. Paralel düzenlemeler içeren bu iki maddede yer alan hükümler uyarınca çocuk hakkında tedbir kararı alma hakkında asli yetkili olan taraf ülke makamları, belirli şartların gerçekleşmesi hâlinde sahip olduğu yetkilerinden vazgeçmekte ve yetkilerini aslında yetkili olmayan taraf ülke makamlarına devretme yolunda irade göstermektedir.

Sözleşme kapsamında düzenlenen yetki devri istisnai bir niteliğe sahiptir. Bu yönde karar alınabilmesi için çocuğun üstün yararının yetkinin devredileceği ülkedeki makamlarca daha iyi korunacağını tespiti gerekir⁸⁸. Örneğin Sözleşme m. 5'e göre asli yetkili olan çocuğun mutad meskeninin

⁸⁷ Bu maddeye dayanarak Türkiye'nin ileri sürdüğü bir diğer çekince Sözleşme m. 54(2)'ye ilişkin olarak Fransızca dilinin kullanımına ilişkindir. Bkz. Sözleşme m. 54(2).

⁸⁸ HCCH, Practical Handbook, s. 57 p. 5.1; Silberman, s. 254.

bulunduğu ülke makamları, çocuğun üstün yararını korumak amacıyla yetkisinden feragat edebilir; bir diğer taraf ülkede tedbir alınmasının çocuğun üstün yararına daha iyi hizmet edeceğini düşünerek o ülke makamlarına yetkisini devredebilir. Bu şekilde “yetki devri” mekanizmasına Sözleşmede yer verilmesi, *forum non conveniens* doktrinin Sözleşmedeki yansıması olarak kabul edilmektedir⁸⁹.

1. Yetki Devrinin Önerilmesi (m. 8) ve Talep Edilmesi (m. 9)

Yetki devri iki yönlü olabilir. Asli yetkiye sahip taraf ülke makamı yetki devrini önerebileceği gibi milletlerarası yetkiye sahip olmayan ülke makamı da yetkili ülke makamından yetkisini kendisine devredilmesi konusunda talepte bulunabilir. Sözleşme, yetki devrinin önerilmesini ve yetki devri talebini farklı maddelerde düzenlemektedir.

Yetki devrinin önerilmesini konu alan Sözleşme m. 8'e⁹⁰ göre istisnai olarak, m. 5 veya 6 uyarınca yargı yetkisine sahip taraf ülke makamı, çocuğun üstün yararının tesisi için diğer taraf ülkelerinin makamının belirli bir davada bulunmasının daha iyi olacağı kanaatine varması hâlinde yetkisini o ülke makamına devretmek için talepte bulunabilir. Bu madde uyarınca her taraf ülkenin makamlarına başvurulması mümkün değildir. Makamlarına başvurulabilen taraf ülkeler ise Sözleşme m. 8(2)'de sınırlı olarak sayılmıştır. Bu ülkeler, “çocuğun vatandaşı olduğu” (m. 8(2)(a)), “çocuğun mallarının bulunduğu” (m. 8(2)(b)), “çocuğun ebeveynlerinin boşanma veya yasal

⁸⁹ **Lagarde**, explanatory report, p. 52, s. 559; **Spector**, Robert G.: “Proper Forum for Child Custody Determinations: The 1980 and 1996 Hague Conventions and the UCCJEA”, *Journal of Comparative Law*, vol. 9, no. 1, 2014, s. 175; **Ulus-Karataş**, s. 936.

⁹⁰ Sözleşme m. 8'e göre “(1) İstisnai olarak, 5. veya 6. madde uyarınca yargı yetkisine sahip Akit Devletin makamının, çocuğun çıkarlarını en iyi şekilde değerlendirmek üzere diğer Akit Devletin makamının belirli bir davada bulunmasının daha iyi olacağını düşünmesi hâlinde,

- ya diğer makamın doğrudan veya Devletin Merkezî Makamının yardımıyla gerekli gördüğü koruma önlemlerini almak üzere kendini yetkili saymasını talep edebilir ya da
- durumun değerlendirilmesini erteler ve tarafları, diğer Devletin makamı önünde bu tür bir talebi sunmaya davet edebilir.

(2) Makamlarına bir önceki fıkrada belirtildiği şekilde başvurulabilen Akit Devletler şunlardır; a) çocuğun vatandaşı olduğu Devlet, b) çocuğun mallarının bulunduğu Devlet, c) çocuğun ebeveynlerinin boşanma veya yasal olarak ayrılması veya evliliklerinin iptali için yapılan başvuruyu makamlarının üstlendiği Devlet, d) çocuğun önemli irtibatının bulunduğu Devlettir.

(3) İlgili makamlar görüş alışverişine geçebilir.

(4) 1. Fıkrafta belirtilen makam, çocuğun üstün yararına olduğunu düşünürse 5. veya 6. madde uyarınca yetkili olan makamın yerine yetkiyi üstlenebilir”.

olarak ayrılması veya evliliklerinin iptali için yapılan başvuruyu makamlarının üstlendiği” (m. 8(2)(c)) veya “çocuğun önemli irtibatının bulunduğu” (m. 8(2)(d)) ülkelerdir.

Yetki devri talebini konu alan Sözleşme m. 9’a⁹¹ göre Sözleşme kapsamında milletlerarası yetkiye sahip olmayan taraf ülke makamları da çocuğun üstün yararı konusunda değerlendirme yapmış ve somut davada bulunmalarının daha iyi olacağı konusunda kanaate varmışsa yetkinin devri konusunda talepte bulunabilir. Sözleşme kapsamında yetkili olmayan taraf ülke makamları, m. 8(2)’de sayılan makamlardan biri olmalıdır. Sözleşme m. 9(1) kapsamında m. 8’den farklı olarak; yetki talep edilen makam olarak sadece m. 5’te yer alan çocuğun mutad meskeninin bulunduğu taraf ülkenin makamından söz edilmiştir. Bu madde kapsamında m. 6’dan söz edilmemesi, “çocuğun bulunduğu taraf ülke makamından yetki talep edilemeyecek midir?” sorusunu akla getirmektedir. Bu konuda Sözleşme’nin Açıklayıcı Raporu’nda Lagarde’nin vardığı sonuç, eksikliğin maddi hatadan kaynaklandığı, m. 8. ve 9’un paralel bir şekilde uygulanması gerektiği ve bu nedenlerle de yetki devri talebinin çocuğun bulunduğu taraf ülke makamına da iletilebileceği yönündedir⁹². Buna karşı, Lahey Konferansı Milletlerarası Özel Hukuk Daimî Bürosunca hazırlanan El Kitabı’na göre Sözleşmenin açık hükmü gereğinde yetki devri talebi sadece çocuğun mutad meskeninin bulunduğu taraf ülkenin makamına yöneltilebilir⁹³. Kanaatimizce her ne kadar Sözleşmede bu konuda açık bir düzenleme olmasa da şartlar mevcutsa çocuğun bulunduğu taraf ülke makamından da yetki talep edebilmelidir. Sözleşme ile çocuğun üstün yararının korunması amaçlandığından ve m. 9’da öngörülen usul m. 8 ile aynı olduğundan bu sonuca varılması daha uygundur.

⁹¹ Sözleşme m. 9’e göre “(1) 8. Maddenin 2. fıkrasında belirtilen Akit Devletin makamları çocuğun çıkarlarını en iyi şekilde değerlendirmek üzere belirli bir davada bulunmalarının daha iyi olacağını düşünüyorsa,

-ya çocuğun mutad meskeninin bulunduğu Akit Devletin yetkili makamından doğrudan veya Devletin Merkezî Makamının yardımıyla gerekli gördüğü koruma önlemlerini almak üzere yetkilendirilmeyi talep edebilir veya

-Tarafları, çocuğun mutad meskeninin bulunduğu Akit Devletin makamı önünde bu tür bir talebi sunmaya davet edebilir.

(2) İlgili makamlar görüş alışverişine geçebilir.

(3) Talepte bulunan makam, yalnızca Akit Devletin makamının talebi kabul etmesi hâlinde, çocuğun mutad meskeninin bulunduğu Akit Devletin makamı yerine yetkili olabilir”.

⁹² **Lagarde**, explanatory report, p. 58, s. 563; Aynı görüşte **Silberman**, s. 255 dn. 51.

⁹³ **HCCH**, Practical Handbook, s. 57 p. 5.1 dn. 156.

2. Yetki Devrinin Gerçekleştirilmesi Yöntemleri

Yargı yetkisine sahip taraf ülke makamı, çocuğun üstün yararını korumak amacıyla Sözleşme m. 8 ve 9'a göre yetkisini devretmeye karar vermişse ve şartlar da buna izin veriyorsa, iki yöntem ile bunu gerçekleştirebilir.

Birinci yöntem, doğrudan başvurudur. Bu ihtimalde çocuğun mutad meskeni makamı, belirli bir olayda çocuğun üstün yararı nedeniyle diğer bir taraf ülke makamına yetkisini devretmeyi teklif etmekte (m. 8(1)) ya da Sözleşme uyarınca milletlerarası yetkili olmayan taraf ülke makamı aynı gerekçeyle çocuğun mutad meskeni makamından yetki talebinde bulunmaktadır (m. 9(1)). Bu durumda taraf ülke makamları birbirlerine doğrudan ulaşmaktadır. Bu şekillerde gelen talepler ya taraf ülke makamları arasında doğrudan ya da merkezî makamların yardımıyla iletilir. Her bir taraf ülke m. 8 ve 9 uyarınca taleplerin gönderileceği makamları görevlendirebilir (m. 44). Taraf ülke bu şekilde bir görevlendirme yapmışsa yetki devrine ilişkin tüm talepler yetkili makamlara gönderilir. Bu görevlendirmeler, Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı Daimî Bürosuna iletilir (m. 45/I). Türkiye m. 44 anlamında bu şekilde bir bildirimde bulunmamıştır⁹⁴.

Taraf ülke bu şekilde bir görevlendirme yapmamışsa iki yol daha vardır. İlk olarak yetkili makam ya doğrudan ya da kendi merkezî makamları aracılığıyla diğer taraf ülkenin merkezî makamına başvuruda bulunabilir. Yetki devrine ilişkin taleplerin iletilmesinde merkezî makamların yardımı önemlidir. Taraf her ülke, Sözleşme ile yüklenen bazı görevlerin yerine getirilmesi için merkezî makam belirler (m. 29(1)). Merkezî makamlar, Sözleşmenin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için iş birliği içinde çalışırlar. Taraf ülkeler, yetkili makamlarının birbirleri ile iş birliği içinde çalışabilmesini temin etmelidirler. Nitekim Sözleşme m. 31(a) bendinde merkezî makamlar, m. 8. ve 9'da belirtilen yardım teklifinde bulunma ve iletişimi kolaylaştırma konusunda gerekli adımları doğrudan veya kamu makamları veya diğer organlar⁹⁵ aracılığıyla atarlar. Belgelerin yetkili makamlar arasında iletilmesinde yardımcı olabilecekleri gibi talep hâlinde yorumlanması,

⁹⁴ Ülkelerin bu konuda yetkilendirdiği makamlar (art. 44) için bkz. <<https://www.HCCH.net/en/instruments/conventions/authorities1/?cid=70>> (Erişim: Ocak 2022).

⁹⁵ Sınır ötesi velayetten kaynaklanan meselelerin çözümünde “iletişim, arabuluculuk ve çocuğun yerinin tespitini” (madde 31) sağlamaya yönelik olan uluslararası iş birliği mekanizmalarıyla ilgili hükümlerde “diğer organ” kapsamında kabul edilen uluslararası sosyal hizmetlerin önemi büyüktür. Bkz. **Pannaikadavil-Thomas**, Seema/**Bumbaca**, Vito: “The Role of International Social Services in Private International Law”, Yearbook of Private International Law, 2018, vol. 19, 2017/2018, s. 541. Ayrıca bkz. **Lagarde**, explanatory report, p. 140, s. 591.

tercüme edilmesi ve benzer hizmetlerin sunulabilmesi amacıyla bağlı oldukları ülkede yardım alabileceği kurum ve kişiler konusunda da bilgi verebilir⁹⁶. Bu konuda yetkili olan Türk merkezî makamı, eski adıyla Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, yeni adıyla Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü'dür⁹⁷. İkinci olarak üyeleri her iki ülkeden atanmışsa “Uluslararası Lahey Hâkimler Ağı”ndan da yararlanılabilir. Kendi yetki alanları dâhilinde irtibat noktası olarak atanan ve bu kapsamda yasa ve muhakemenin çeşitli yönleri hakkında bilgi sağlayan hâkimler bu ağa dâhildir⁹⁸. Yetki devrine ilişkin talepler bu ağ üzerinden de iletilebilir. Ayrıca yetkisinden vazgeçmeyi düşünen ancak henüz kararını vermeyen yetkili makamın bu ağ üzerinden bilgi ve belge talep etmesi yararlıdır. Çünkü bu durumda yetkili makam kararını elde ettiği bilgi ve belgelere göre verebilir⁹⁹.

İkinci yöntemde ise yetki devrinde bulunacak taraf ülke makamları doğrudan iletişime geçmemektedir. Bu durumda yetki devrisini devretmeyi talep eden (m. 8(1)) ya da yetki talebinde bulunan makam (m. 9(1)) koruma tedbirine ilişkin durumun değerlendirilmesini erteler ve tarafları diğer ülkenin makamı huzurunda bu tür bir talebi sunmaya davet eder¹⁰⁰.

⁹⁶ HCCH, Practical Handbook, s. 63 p. 5.16.

⁹⁷ <<https://www.HCCH.net/en/states/authorities/details3/?aid=1095>> (Erişim: Ocak 2022).

⁹⁸ Uluslararası Lahey Hâkimler Ağı listesi için bkz. <<https://assets.HCCH.net/docs/665b2d56-6236-4125-9352-c22bb65bc375.pdf>> (Erişim: Ocak 2022).

⁹⁹ HCCH, Practical Handbook, s. 63 p. 5.16.

¹⁰⁰ Benzer düzenlemelere “Evliliğe ve Eşlerin Ortak Çocuklarının Velâyetine İlişkin Konularda Milletlerarası Yetki ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine Dair Konsey Tüzüğünde (Brüksel IIa Tüzüğü)” de yer verilmiştir. Brüksel IIa Tüzüğü m. 15'e göre davanın açıldığı yetkili mahkeme, belirli şartlar dâhilinde bir başka üye ülke mahkemesine davayı nakledebilmektedir. Şartlar gerçekleşmişse mahkeme re'sen ya da bir tarafın başvurusu üzerine ya da çocukla önemli bir derecede bağlantısı bulunan bir başka üye ülke mahkemesinin başvurusu üzerine yetkisini devredebilir. Tüzük için bkz. Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 Concerning Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters and the Matters of Parental Responsibility, Repealing Regulation (EC) No 1347/2000, OJ 23.12.2003 L 338 s. 1-29; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003R2201&from=EN>> (Erişim: Ocak 2022). Bilgi için bkz. **Çörtoğlu-Koca**, Sema: “Evliliğe ve Ebeveyn Sorumluluğuna İlişkin Konularda Milletlerarası Yetki ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Brüksel II-a Tüzüğü (AT 2201/2003)”, Özkan, Işıl (edt)/Süral, Ceyda (edt)/Tütüncübaşı, Uğur (edt), Avrupa Birliği Devletler Özel Hukuku, Adalet 2016, s. 270; **Van Calster**, s. 180-182; Örnek kararlar için bkz. **Wright**, Maria: “Working the International Child Protection Case: a Snapshot of Local Authorities' Experiences within an Evolving Legal Context”, Journal of Social Welfare and Family Law, 41:1, 2019, s. 17 vd.

İki yöntem eşit temele oturtulduğundan somut olayda talebi yapan makam, bu iki yöntemden istediği birine başvurmakta özgürdür¹⁰¹.

3. Yetki Devrinin için Aranılan Şartlar

a. Taraf Ülke Makamları Arasında Yetki Devri Olmalı

Yetkiyi devretmek isteyen makam ve devralmasını isteyen makamın ülkesi, Sözleşmeye taraf olmalıdır. Aksi hâlde Sözleşme kapsamında yetki devrinden söz edilemez. Bu durumda Sözleşme anlamında yetkili olan taraf ülkenin adli veya idari makamı, taraf olmayan bir ülkenin makamı lehine çocuğun üstün yararının daha iyi korunacağını veya olayla daha sıkı ilişki içinde olmasını gerekçe göstererek yetkisinden feragat edemez¹⁰².

b. Sözleşmede Sınırlı Sayılan Taraf Ülke Makamlarına Yetki Devredilmeli

Sözleşme'nin m. 8(2) ve m. 9(1) uyarınca yetki devri için makamlarına başvurulabilen taraf ülkeler, Sözleşmede sınırlı olarak sayılmıştır. Bu şekilde sınırlı sayım yapılmasının nedeni çocuğun üstün yararının korunmasıdır. Sözleşmede sınırlı sayım yapılarak yetki devri ile yetki kazanacak taraf ülke ile çocuk arasında irtibat aranmıştır¹⁰³.

ba. Çocuğun Vatandaşı Olduğu Ülke (m. 8(2)(a))

Kıta Avrupası ülkeleri, özellikle de 1961 tarihli Sözleşmenin tarafı olan ve Sözleşmeden kaynaklanan sıkıntıları deneyimleyen ülkeler, çocuğun vatan-dışı olduğu ülkenin yargı yetkisinden tamamen vazgeçilmesinin doğru olmayacağı konusunda görüş bildirmişlerdir. Bu sebeple de Sözleşme hazırlanırken çocuğun mutad mesken ülkesi ile vatan-dışı olduğu ülke arasında yetki devrine ilişkin hükümler tesis edilmiştir¹⁰⁴.

¹⁰¹ HCCH, Practical Handbook, s. 58 p. 5. 8.

¹⁰² Lagarde, explanatory report, p. 53, s. 559; HCCH, Practical Handbook, s. 57 p. 5. 2; Giray, s. 255; Ulusu-Karataş, s. 936.

¹⁰³ Ulusu-Karataş, s. 937; Brüksel IIa Tüzüğü m. 15(3)'de de benzer bir düzenleme yer almaktadır. Bu düzenleme uyarınca (1). Paragrafta yer alan mahkemede dava açıldıktan sonra bu üye ülkenin çocuğun mutad mesken ise (a bendi) ya da söz konusu üye ülkenin çocuğun eski mutad meskeni ise (b bendi) ya da çocuk söz konusu üye ülkenin vatan-dışı ise (c bendi) ya da söz konusu üye ülkenin ebeveyn sorumluluğuna sahip olanın mutad meskeni ise (d bendi) ya da söz konusu üye ülkede çocuğun malları bulunuyorsa ve açılan dava bu malların idaresi, korunması ya da tasarrufunda çocuğun korunmasına ilişkin önlemler alınmasına ilişkinse üye ülkeyle "önemli derecede bağlantının" varlığı kabul edilmektedir (Çörtoğlu-Koca, s. 271).

¹⁰⁴ Silberman, s. 255.

Yetki devrinde bulunulacak makamın bulunduğu taraf ülke, çocuğun vatandaşı olduğu ülkeyse irtibatın sağlandığı kabul görmektedir. Çocuğun birden fazla vatandaşlığa sahip olması hâlinde bu vatandaşlıklarından birisinin yetki devredileceği makamın bağlı bulunduğu ülke olması yeterlidir. Böyle bir durumda diğer şartlar da mevcutsa yetkinin devredilebileceği kabul edilmektedir¹⁰⁵.

bb. Çocuğun Mallarının Bulunduğu Ülke (m. 8(2)(b))

Yetki devri için makamlarına başvurulabilecek bir diğer ülke, çocuğun malvarlığının bulunduğu ülkedir. Çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülkeden farklı bir ülkede malvarlığının bulunması hâlinde çocuğun üstün yararının korunması gözetilerek mutad mesken ülkesinin yetki makamları yetkisinden feragat edebilir. Örneğin, çocuğa ait bir taşınmazın bulunduğu taraf ülkede bu taşınmazın satılması için yetki verilmesine ilişkin koruma tedbiri alınacaksa çocuğun üstün yararı gözetilerek mutad mesken ülkesi yetkisinden feragat edip bu ülke makamlarına yetkisini devredebilir¹⁰⁶.

bc. Çocuğun Ebeveynlerinin Boşanma veya Yasal olarak Ayrılması veya Evliliklerinin İptali İçin Yapılan Başvuruyu Üstlenen Ülke Makamları (m. 8(2)(c))

Çocuğun ebeveynlerinin boşanması veya yasal olarak ayrılması için yapılan başvuruya ilişkin karar vermek üzere yargılamayı gerçekleştiren taraf bir ülkenin makamlarının yetkisi, m. 5 ile 9'a hâle getirmeksizin Sözleşme m. 10'da ayrıca düzenlenmiştir. Bu maddede yer alan şartlar gerçekleşmese de çocuğun üstün yararı daha iyi korunacaksa yetki devri ile bu ülke makamlarının yetkisi tesis edilebilecektir¹⁰⁷. Böylelikle Sözleşme m. 10'daki şartların gerçekleşmemesi nedeniyle yetkili olamayan ülke makamları, Sözleşme m. 8 veya 9'da düzenlenen yetki devri ile yetkili kılınabilir. Sözleşme m. 10, eşzamanlı yetki tesis etmesine rağmen¹⁰⁸ böyle bir durumda artık yetki devri söz konusu olduğundan Sözleşme m. 5 ile 6 ile asli yetkili olan taraf ülke makamlarının yetkisi ortadan kalkacaktır.

¹⁰⁵ Lagarde, explanatory report, p. 55, s. 561; Tiryakioğlu, s. 394; Ulusu-Karataş, s. 937 dn. 78.

¹⁰⁶ Lagarde, explanatory report, p. 55, s. 561; Tiryakioğlu, s. 394; Ulusu-Karataş, s. 937 dn. 79.

¹⁰⁷ Ulusu-Karataş, s. 937 dn. 80; Çelikel/Erdem, s. 290 dn.140.

¹⁰⁸ Bkz. II, B. 1. c.

bd. Çocuğun Esaslı İrtibatının Bulunduğu Ülke (m. 8(2)(d))

Çocuğun esaslı irtibatının bulunduğu taraf ülkenin makamları da yetki devri ile yetkilendirilebilir. Diğer üç ihtimalden farklı olarak (d) bendi, daha genel bir ifade içermektedir. Tiryakioğlu'na göre “bu kural, *forum non conveniens* teorisinin temeli ile çok iyi bağdaşan bir esnekliğe sahiptir”¹⁰⁹. Gerçekten bu bent ile esaslı irtibat kriteri getirilerek hükmün uygulama alanı oldukça genişletilmiş; çocuğun esaslı irtibatının bulunduğu taraf ülke makamlarının tümünün yetki devri ile yetkili kılınabilmesine imkân tanınmıştır¹¹⁰. Örneğin bu kural, çocuğun önceki mutad meskeninin bulunduğu ülke makamlarının veya çocuğa bakmak isteyen aile bireylerinin yaşadığı ülke makamlarının yetkili olmasına imkân tanır¹¹¹.

c. Çocuğun Üstün Yararının Korunmasına Hizmet Etmeli

Yetki devri ile yetkili kılınan taraf ülke makamlarının koruma tedbiri alması, çocuğun üstün yararının korunmasına hizmet etmelidir. Çocuğun üstün yararı, taraf ülke makamlarınca her somut olay bakımından ayrı değerlendirilmeye tabi tutulur¹¹². Koruma tedbirine ihtiyaç duyulduğu anda çocuğun üstün yararı gözetilerek hangi taraf ülkenin makamlarının bu ihtiyacı giderebileceği hususunda taraf ülke makamlarının anlaşması gerekir¹¹³. Yargı yetkisini devreden taraf, bu durumun çocuğun üstün yararına hizmet edeceği konusunda kanaate sahip olmalı; yetkiyi devralan taraf da aynı şekilde devrin çocuğun üstün yararının korunmasına hizmet ettiği kanaatindeyse yetkiyi devralmalıdır¹¹⁴. Yetki devri sonucu yetkili olacak taraf ülke makamının koruma tedbiri alması, çocuğun mutad meskenin bulunduğu ülke makamının ilgili tedbiri almasına nazaran çocuğun üstün yararını daha iyi koruyorsa yetki devri mümkün olur¹¹⁵. Bu konuda Lagarde şu örneği ver-

¹⁰⁹ Tiryakioğlu, s. 394; ayrıca bkz. McEleavy, Peter: “Luxembourg, Brussels and Now the Hague: Congestion in the Promotion of Free Movement in Parental Responsibility Matters”, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 59, no. 2, April 2010, s. 510.

¹¹⁰ Ulusu-Karataş, s. 937.

¹¹¹ Tiryakioğlu, s. 394.

¹¹² Silberman, s. 258.

¹¹³ Lagarde, explanatory report, p. 56, s. 561; HCCH, *Practical Handbook*, s. 57 p. 5. 4.

¹¹⁴ HCCH, *Practical Handbook*, s. 59 p. 5. 9.

¹¹⁵ Brüksel IIa Tüzüğü m. 15'te esas davada yetkili olan mahkemenin çocuk ile bir başka üye ülke mahkemesi arasında önemli bir bağlantı olduğuna (m. 15(3)) kanaat getirmesini yeterli saymamaktadır. Ayrıca yetkiyi devreden mahkemenin davanın tamamı veya bir kısmına devretmeyi düşündüğü mahkemede daha iyi bakılacağına kanaat getirmesi ve davanın bu mahkemede görülmesinin çocuğun üstün yararını koruyacağını tespit

miştir: Çocuk, annesi ve babası ile birlikte Sözleşmenin tarafı olan bir ülkede mutad meskene sahiptir. Çocuğun millî hukuku ise mutad mesken ülkesinden farklıdır. Anne ve babası mutad mesken ülkesinde gerçekleşen trafik kazasında ölmüştür. Böyle bir durumda artık çocuğun akrabalarının bulunduğu ve vatandaşı olduğu ülkeye geri dönme ihtimali artacaktır. Yetkili mutad mesken makamları, bu ihtimali dikkate alarak çocuğun üstün yararını gözetebilir ve çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasında onun vatandaşı bulunduğu ülkenin makamlarına yetkisini devretme konusunda talepte bulunabilir¹¹⁶.

d. Yetki Devri Konusunda Taraf Ülke Makamlarının Anlaşmış Olması

Sözleşme kapsamın yetki devrine karar verilecekse bu konuda taraf ülke makamlarının anlaşmış olması gerekmektedir. Sözleşme m. 8(3) ve 9(2)'de ilgili makamların görüş alışverişine geçebileceğini düzenlenmiştir. Aynı düzenleme her iki maddede aynı şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla yetki devri sonucunda çocuğun üstün yararının daha iyi korunacağı, yetkiyi devreden ile yetkiyi devralan taraf ülke makamlarınca kabul edilmiş olmalı ve bu konuda anlaşma sağlanmalıdır. Hem merkezî makamlar hem de Uluslararası Lahey Hâkimler Ağı iletişiminin sağlanması konusunda ilgili makamlara yardımcı olabilirler¹¹⁷.

Yetki devri, koruma tedbirinin tümüne veya tedbirin belirli bir kısmındaki bir soruna ilişkin de olabilir¹¹⁸. Yetki devri talebi yapılırken bu talepte devrin kapsamının açıkça belirtilmesi yararlıdır. Bu sayede ileride ortaya çıkabilecek muhtemel yetki çatışmasının önüne geçilebilecektir. Yetki devrinin hangi kapsamda öngörüldüğü ve yetkiyi devralan makamın gelecekte hangi konulara ilişkin yetkisini kullanmaya devam edebileceği gibi husus-

etmesi gerekmektedir. Bu sebeple çocuğun üstün yararının tespiti, Brüksel IIa Tüzüğü kapsamında düzenlenen yetki devri için de önem taşımaktadır. Bkz. **Çörtoğlu-Koca**, s. 270; **Trimmings**, Katarina: "Transfer of Jurisdiction and the Best Interests of the Child", Cambridge Law Journal, vol. 75, no. 3, November 2016, s. 471 vd.

¹¹⁶ **Lagarde**, explanatory report, p. 53, s. 559.

¹¹⁷ **HCCH**, Practical Handbook, s. 63 p. 5.17.

¹¹⁸ Yetki devrine ilişkin m. 8 ve 9'da bu konuda açık bir düzenleme yoktur. Buna karşı 2000 tarihli "Yetişkinlerin Uluslararası Korunmasına Dair Sözleşme" veya Brüksel IIa Tüzüğü m. 15'te bu konuda açık düzenleme yer almaktadır. Her iki milletlerarası düzenlemede de davanın belirli kısmı için yetki devredilebilir. Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesi de bu şekilde yorumlanmalıdır. Bu sayede bu Sözleşme ile diğer milletlerarası düzenlemeler arasında uyum tesis edilir. Bkz. **HCCH**, Practical Handbook, s. 57 p. 5.5.

ların talepte yer alması ve yetki devrinin neden çocuğun üstün yararına hizmet ettiğine yönelik açıklamalarda bulunulması makamların daha kolay anlaşabilmesini ve muhtemel ihtilafların önlenmesini sağlayacaktır¹¹⁹.

Yetki devri talebinin Sözleşme kapsamında yetkili taraf ülke makamlarından gelmesi ile yetkili olmayan taraf ülke makamlarından gelmesi, Sözleşmede farklı usullere tabi tutulmuştur:

Yetki devri talebi, Sözleşme kapsamında yetkili taraf ülke makamlarından gelmişse (m. 8): Yetkiyi devralması talep edilen taraf ülke makamı, yetkiyi devretmeyi talep eden makama nazaran çocuğun üstün yararını daha iyi koruyup korumayacağını takdir edebilmesi için ilgili makamların görüş alışverişi içerisinde bulunmaları şarttır¹²⁰. Bu makam, yapacağı değerlendirmede yetkiyi devralmasının çocuğun üstün yararına hizmet edeceğine kanaat getirirse yetki devri mümkün olacaktır. Daha açık bir anlatımla yetki devrinin geçerli olabilmesi için yetkiyi devralması talep edilen ülke makamının yapacağı değerlendirme sonucunda yetkiyi kabul etmesi ve yetkisini tesis etmesi gerekir. Taraf ülke makamlarının bu konuda anlaşması şarttır.

Yetki devri talebi, Sözleşme kapsamında yetkili olmayan taraf ülke makamlarından gelmişse (m. 9): Sözleşme kapsamında yetkili olmayan taraf ülke makamı, yetki devrini talep etmişse çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülke makamının yetkisini devrettiğini açıkça bildirmesi gerekir¹²¹. Yapılan bu bildirim ise talepte bulunan ülke makamına ulaşmalıdır. Talepte bulunan yetkisiz makamın, çocuğun mutad meskeninin bulunduğu taraf ülke makamı yerine yetkili olabilmesi, talepte bulunulan makamın kabulüne ihtiyaç duyduğundan bu makamın susması kabul değil ret anlamına gelecektir¹²².

İlgili makamlar görüş alışverişinde bulunmak için çeşitli araçlar kullanılabilir. Makamlar aralarındaki iletişimi, e-posta veya telefon yoluyla sağlayabilirler¹²³. Görüşmede tercümana ihtiyaç duyarlarsa ya da tarafların veya

¹¹⁹ HCCH, Practical Handbook, s. 64 p. 5. 20.

¹²⁰ Tiryakioğlu, s. 395.

¹²¹ Bu talebin çocuğun bulunduğu taraf ülke makamından da gelebileceğine yönelik görüşümüz için bkz. III. A. 1.

¹²² Lagarde, explanatory report, p. 60, s. 563; HCCH, Practical Handbook, s. 57 p. 5. 9; Silberman, s. 258; Uluş-Karataş, s. 938.

¹²³ İletişim, Skype gibi online iletişim araçları ile de gerçekleştirilebilir. Bkz. Romano, Gian P.: The 1996 Hague Convention on Protection of Children: Key Aspects. In: Conference on "Cross-border child protection: Legal and social perspectives - Towards a better protection of children worldwide - The 1996 Hague Child Protection Convention in practice", organised by the International Social Service (ISS) and the

temsilcilerinin hazır bulunmasını isterlerse, telefon konferans görüşmesi veya video konferans olanaklarından da yararlanılabilirler¹²⁴.

Sözleşme m. 8 uyarınca yapılan yetkiyi devretme talebinin ve m. 9 uyarınca yapılan yetkiyi devralma talebinin ilgili ülke makamlarına ulaşmasından itibaren hangi sürede yanıtlanması gerektiğine dair Sözleşmede bir hüküm yoktur. Talep kendisine ulaşan taraf ülke makamının ilgili talebi kabul veya reddedildiğine yönelik beyanını en geç ne zaman kadar iletceğine ilişkin Sözleşmede düzenleme olmaması uygulamada sorunlara yol açabilir. Kanaatimizce her ne kadar bağlayıcı olmasa da çocuğun üstün yararının korunmasını amaçlayan diğer bazı milletlerarası düzenlemelerde yer alan “altı haftalık süre”nin¹²⁵ bu Sözleşme kapsamına da düzenlenmesi sürecin kısaltılmasına fayda sağlayabilirdi¹²⁶. Çocukların korunması hak-

Hague Conference on Private International Law (HCCH), Geneva, 20 October 2015, s. 193.

¹²⁴ HCCH, Practical Handbook, s. 63 p. 5.18.

¹²⁵ Çocuğun korunmasına dair milletlerarası düzenlemelerde altı haftalık süreye sık sık başvurulmaktadır. Yetki devrine ilişkin olarak Brüksel IIa Tüzüğü m. 15(5)’de süre konusunda özel bir düzenleme getirilmiştir. Bu madde uyarınca yetki devri için kendisine müracaat edilen mahkemenin müracaattan itibaren en geç altı hafta içinde kabul bildirimde bulunması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu durumda davanın ilk açıldığı mahkeme yetkisiz olacak; aksi hâlde ise davanın ilk mahkemenin yetkisi devam edecektir. Bkz. **Çörtoğlu-Koca**, s. 271; **Lamont**, Ruth: “Care Proceedings with a European Dimension under Brussels IIa: Jurisdiction, Mutual Trust and the Best Interests of the Child”, *Child and Family Law Quarterly*, vol. 28, no. 1, 2016, s. 80 vd; Yetki devri dışında altı haftalık süreyi esas alan bir başka hüküm de Brüksel IIa Tüzüğü m. 11(3)’de yer almaktadır. Bu hükme göre kaçırıldığı veya alıkonduğu iddia edilen çocuğun iadesi talebiyle başvurulmuş mahkeme iade talebine ilişkin başvuruyu yapılmasından itibaren altı hafta içinde karar bağlamalıdır. Her ne kadar bu hüküm bağlayıcı olmasa da davanın uzamasının ortaya çıkarabileceği sakıncaları bertaraf etmesi ve çocuğun üstün yararının korunması bakımından önemli bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. Bkz. **Paton**, Jennifer: “The Correct Approach To The Examination Of The Best Interests Of The Child In Abduction Convention Proceedings Following The Decision Of The Supreme Court In RE E (Children) (Abduction: Custody Appeal)”, *J. Priv. Int’l L.*, vol. 8, no. 3, 2012, s. 550 dn. 23. Benzer bir hüküm, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Sözleşme m. 11/II’de yer almaktadır. Bu düzenleme uyarınca çocuğun iadesine yönelik başvuruda bulunulan adli veya idari makamın, müracaattan itibaren altı hafta içinde talep hakkında karar vermesi gerekir. Bu sürenin dolması ise bilgi isteme hakkını doğmasına neden olmaktadır. Bkz. **Toker**, s. 81 vd; Görüldüğü üzere çocuğa ilişkin milletlerarası düzenlemelerde altı haftalık süre sık sık kullanılmıştır. Örnek gösterilen bu düzenlemelerde altı haftalık süre esas alınmış; bu yolla yetkili makamlara mümkün koşullar dâhilinde en hızlı şekilde hareket etme görevi yüklenmiş ve çocuğun üstün yararının korunması amaçlanmıştır.

¹²⁶ 2011 tarihli Özel Komisyon tartışmaları sırasında da bu konuda süre sınırının getirilmesinin yararlı olabileceği üzerinde durulmuştur. Zira bir sınır getirilmezse bu süre zar-

kında tedbirlerin alınmasında sürenin de önemi dikkate alındığında bu durumun zaman zaman kaybına yol açmaması gerekmektedir. Ayrıca sürenin uzaması, paralel işlemlerin doğma ihtimalini de güçlendirmektedir. Bu nedenle talepte bulunulan taraf ülke makamının en kısa sürede bu talebe cevap vermesi gerekmektedir¹²⁷.

Görüldüğü üzere çocuğun üstün yararının daha iyi korunacak olması şartıyla taraf ülke makamına yetki devredilebilmesi için Sözleşme uyarınca asli yetkili taraf ülke makamının ya “talebi” (m. 8) ya da “izni” (m. 9) bulunmalıdır¹²⁸. Yetki devrinin geçerli olabilmesi için koruma tedbiri talebinin taraflarının ise bilgilendirilmesi yeterlidir. Tarafların bu konuda rızası veya icazeti aranmamaktadır¹²⁹. Bu kapsamda tarafların dinlenmesinin gerekli olup olmadığı; eğer gerekliyse bunun nasıl gerçekleştirileceği her bir taraf ülkenin usul hukuku kurallarına göre belirlenir¹³⁰.

4. Yetki Devrinin Sonuçları

Yetki devri gerçekleştikten sonra yetkisini devreden ülke makamı, ilgili konu hakkında tedbir kararı veremez. Bu durumda yetkiyi devrettiği taraf ülke makamına itibar edilir ve o makam kararının kesinleşmesi beklenir¹³¹. Bu durumda yetki devri, somut olay çerçevesinde belirli bir koruma tedbiri bakımından mümkündür. Yetki devri belirli bir olayla sınırlı olduğu için çocuğun üstün yararı değerlendirmesi koruma ihtiyacı hissedildiği anda ve ihtiyaca cevap verme aşamasında dikkate alınmalıdır¹³². Devir, kalıcı bir yetki devrini tesis etmez. Yetkisini devreden makam, devrin konusunu oluşturan koruma tedbiri bakımından daha ileriki bir tarihte çocuğun üstün yararını daha iyi koruyacak durumda da olabileceğinden önceden yaptığı yetki devri, aynı türden yeni bir koruma tedbiri alma yetkisini bertaraf etmeme-

finda Sözleşme uyarınca yetkili makam yetkiyi devredemeyecek ve somut uyumsuzluk bakımından yetkili kalmaya devam edecektir (HCCH, Practical Handbook, s. 59-60 p. 5. 11 d. 173).

¹²⁷ HCCH, Practical Handbook, s. 59-60 p. 5. 11; **Ulus-Karataş**, s. 938 dn. 84.

¹²⁸ **Çelikel/Erdem**, s. 288.

¹²⁹ Brüksel IIa Tüzüğü m. 15(2)'de farklı bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre görülmekte olan bir davada re'sen yetki devrine karar verebilmek için veyahut bir başka mahkemenin yetki devri talebinin gerçekleşebilmesi için taraflardan en az birinin yetki devrini kabul etmesi gerekmektedir. Bkz. **Çörtoğlu-Koca**, s. 271; **Lamont**, s. 73.

¹³⁰ HCCH, Practical Handbook, s. 59 p. 5. 10; **Ulus-Karataş**, s. 939.

¹³¹ HCCH, Practical Handbook, s. 58 p. 5.6.

¹³² **Tiryakioğlu**, s. 395.

lidir¹³³. Yetki devri ile yetkisini devreden taraf ülke makamı, çocuk hakkında başka bir koruma tedbiri alma hakkına da her zaman sahiptir.

B. Milletlerarası Derdestlik Hâlinde Önceden Koruma Talebinde Bulunulan Makamın Yargı Yetkisini Reddetmesi (m. 13(2))

Koruma tedbirlerine ilişkin talepler eşzamanlı olarak birden fazla taraf ülkenin yetkili makamları önüne gelebilir. Bu durum, birbiri ile çelişen kararların doğma ihtimalini yarattığından milletlerarası derdestliğe ilişkin özel bir düzenlemeye Sözleşme m. 13'te yer verilmiştir.

Sözleşme m. 10'a¹³⁴ göre yetki tesis edilmesi, milletlerarası derdestliğin ortaya çıkmasına neden olan ve uygulamada en sık karşılaşılabilecek durumdur¹³⁵. Bu maddede öngörülen yetki kuraları, 5 ila 9. maddelerinde öngörülen yetki kurallarını ortadan kaldırmaz. Bu nedenle Sözleşme m. 10 uyarınca çocuğun ebeveynlerinin boşanması veya yasal olarak ayrılması için yapılan başvuruya ilişkin karar vermek üzere yargılamayı gerçekleştiren taraf bir ülkenin makamları, asli yetkili veya yetki devri ile yetkilendirilmiş tali yetkili taraf ülke makamları ile birlikte eşzamanlı olarak yetkilidir. Bununla beraber boşanma mahkemesinin eşzamanlı yetkisini tesis eden Sözleşme m. 10 ile karşılaştırıldığında milletlerarası derdestlik, nadir de olsa Sözleşmenin 5 ila 9. maddeleri ile yetkilendirilmiş asli¹³⁶ veya tali¹³⁷ taraf ülke makamları arasında da çıkabilir¹³⁸. Örneğin, çocuğun haksız bir şekilde yerinin değiştirilmesi veya alıkonulması hâlinde (m. 7) çocuğun kaçırma veya alıkonmadan önceki ve sonraki mutad meskeni makamları koruma tedbiri alma konusunda kendilerini eşzamanlı olarak yetkili görebilir¹³⁹. Çocuğun kendisi veya mallarının bulunduğu taraf ülke makamlarının yetkisini düzenleyen Sözleşme m. 11 ve 12 ise sadece acil durumlara ve geçici koruma tedbirlerine ilişkin olduğundan bu maddelerde yer alan koruma tedbirleri, milletlerarası derdestlik hükmüne dâhil edilmemiştir¹⁴⁰.

Milletlerarası derdestliği düzenleyen Sözleşmenin m. 13(1), koruma önlemleri alma konusunda "öncelik prensibini" benimsemiştir. Sözleşme m.

¹³³ **Lagarde**, Explanatory Report, p. 56, s. 561: **HCCH**, Practical Handbook, s. 58 p. 5.7.

¹³⁴ Sözleşme m. 10 için bkz. II, B, 1, c.

¹³⁵ **Lagarde**, explanatory report, p. 78, s. 571.

¹³⁶ Asli yetkili taraf ülke makamları (Sözleşme m. 5- 7) hakkında bkz. için bkz. II, B, 1, a.

¹³⁷ Tali yetkili taraf ülke makamları (Sözleşme 8- 9) hakkında bkz. III. A.

¹³⁸ **Ulus-Karataş**, s. 941.

¹³⁹ **Lagarde**, explanatory report, p. 78, s. 571; **Ulus-Karataş**, s. 941.

¹⁴⁰ **Lagarde**, explanatory report, p. 78, s. 571; **HCCH**, Practical Handbook, s. 51 p. 4.34; **Çelikel/Erdem**, s. 294.

5 ila 10'a göre yetki sahibi olan taraf ülke makamlarından koruma önlemi talep edilmiş olabilir. Bu durumda kendisinden koruma önlemi talep edilen taraf ülke makamı, benzer bir koruma tedbirinin yine ilgili maddeler uyarınca yargı yetkisine sahip diğer taraf ülkenin makamları tarafından incelendiğini tespit ederse yargı yetkisini kullanmaktan kaçınmak zorundadır. Görüldüğü üzere bu ihtimalde koruma tedbiri, Sözleşme m. 5 ila 10 uyarınca kendini yetkili sayan makamlarca eşzamanlı olarak görülmektedir. Sözleşme, benzer koruma tedbirlerinin birden fazla ülkede talep edilmesi hâlinde öncelik prensibinden hareket ederek sonraki başvuru makamının ilk başvuru makamı lehine yetkisinden vazgeçmesini düzenlemiştir. Bu durumu tespit eden sonraki başvuru makamı, yetkisinden vazgeçmek zorundadır. Sonraki başvuru makamı bu konuda re'sen inceleme yapacak ve milletlerarası derdestliği tespit ederse yetkisizlik kararı verecektir. Böyle bir durumda Sözleşme m. 5 ila 10'a göre yetkili olan Türk mahkemesi, aynı uyumsuzluğun taraf bir ülke yetkili makamı önünde önceden görülmeye başlandığını ve devam ettiğini tespit ediyorsa dava şartı yokluğundan davayı usulden reddetmek zorundadır¹⁴¹.

Yetki devri gibi *forum non conveniens* doktrinin Sözleşme kapsamında uygulama alanı bulduğu bir diğer hâl ise Sözleşme m. 13(2)'deki düzenlemedir. Buna göre ilk başvuru makamı, yetkisinden feragat ederse sonraki başvuru makamının Sözleşme m. 13(1) uyarınca yetkisinden vazgeçmesi gerekmeyecektir. Bu husus Sözleşmede "Önceden önlem talebinde bulunan makamların yargı yetkisini reddetmesi hâlinde önceki fıkranın hükümleri uygulanmaz" şeklinde ifade edilmiştir.

Sözleşmede ilk başvuru makamının yetkisinden feragat edebileceği düzenlenmiş; ancak bu feragatin gerekçesi hakkında bilgi verilmemiştir. Lagarde'ye göre böyle bir durumda çocuğun üstün yararı dikkate alınmalıdır. İlk başvuru makamı, sonraki başvuru makamınca alınacak koruma tedbirinin çocuğun üstün yararını daha iyi koruyabileceği kanaatindeyse yetkisinden feragat edebilir. Bu yolla yetkiden feragat edilerek sonraki başvuru makamının yetkisini kullanmasına imkân tanınması, milletlerarası derdestlik sorununa daha esnek ve çocuğun yararı odaklı bir çözüm getirmektedir¹⁴².

Sözleşme m. 8 ve 9'da düzenlenen "yetki devri" ile Sözleşme m. 13(2)'de düzenlenen "yetkiden vazgeçme" aynı anlama gelmemektedir. Yetki devrinde yetkinin devredildiği taraf ülke makamı, Sözleşme uyarınca yetkili olmamasına karşın lehine yetkiden vazgeçilen ülke makamının

¹⁴¹ **Ulus-Karataş**, s. 956; **Altıparmak**, s. 425.

¹⁴² **Lagarde**, explanatory report, p. 80, s. 571.

Sözleşme uyarınca yetkili olması gerekmektedir. Ayrıca yetki devri, yetkisinden feragat eden ve yetkinin devredildiği taraf ülke makamları arasındaki anlaşmaya dayandığı için yetkiden vazgeçmeden farklı olarak tek taraflı bir hukuki işlem yoluyla yapılamaz. Yetkiden vazgeçmenin, ilk başvuru makamınca tek taraflı bir hukuki işlem ile yapılması mümkün olmakla birlikte bu konuda taraf ülke makamları arasında iletişimin sağlanması yararlıdır. Zira ilk ve sonraki makamlar arasında bu konuda iletişimin sağlanması, yetki boşluğu doğmasına engel olabilecektir¹⁴³.

SONUÇ

Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesinde yer alan yetki devrine ilişkin m. 8 ve 9 ile milletlerarası derdestliğe ilişkin m. 13/II, *forum non conveniens* doktrinin uygulamaları olarak kabul edilmektedir. Yetkili taraf ülke makamı, bu hükümler aracılığıyla çocuğun üstün yararını gözeterek yetkisinden feragat edebilir. Bu doktrin, Türk milletlerarası usul hukukunda kabul edilmektedir. Türk hukukunda milletlerarası yetkinin doğumu için dava ile yargı alanı arasında irtibat arandığından bu konu, açık ve kesin nitelikteki kurallarla düzenlenmiş; suni irtibat noktaları ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesinin önüne geçilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın m. 36/II ile hâkimin yetkisinden feragat edemeyeceği açıkça düzenlenmiştir. Buna karşı, Lahey Çocuk Koruma Sözleşmesinin 2017 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte Sözleşmenin uygulama alanına giren konulara ilişkin olarak bu doktrin Türk hukuku kapsamında da kabul görmeye başlamıştır. Sözleşmede düzenlenen şartlar dâhilinde yetkili Türk makamı, yetkisini bir başka taraf ülke makamına devretmeyi önerebileceği (m. 8) gibi Sözleşme kapsamında yetkili olmayan taraf ülke makamı da yetkili Türk makamından yetkisini kendisine devretmesini talep edebilir (m. 9). Milletlerarası derdestlik durumunda ise ilk başvuru makamı olan yetkili Türk makamı, yetkisinden feragat ederek sonraki başvuru makamının yetkisinden vazgeçmesinin önüne geçebilir (m. 13(2)).

¹⁴³ Lagarde, explanatory report, p. 79, s. 571; HCCH, Practical Handbook, s. 50-51 p. 4.33; Spector, s. 174 dn. 56; Ulus-Karataş, s. 942.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ziya/Demir-Gökyayla, Cemile:** Milletlerarası Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.
- Akıncı, Ziya:** Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik, Seçkin, Ankara 2002.
- Altıparmak, Ayşe K.:** “Velayet Uyuşmazlıklarında Yeni Bir Dönem Mi? 1996 Tarihli Lahey Velayet Sözleşmesi Hakkında Bir İnceleme”, AndHD 2000, C. 6, S. 2, s. 411-433.
- Arzandeh, Ardavan:** “The Origins of the Scottish *forum non conveniens* Doctrine”, Journal of Private International Law, vol. 13, n. 1, 2017, s. 130-151.
- Bayraktaroğlu-Özçelik, Gülüm:** Milletlerarası Usûl Hukukunda Paralel Davalar, Yetkin, Ankara 2016.
- Canbeldek-Akın, Özlem:** Milletlerarası Derdestlik (Lis Pendens), On İki Levha, İstanbul 2019.
- Cheshire/North & Fawcett:** Private International Law, edited by Paul Torremans, fifteenth Edition, Oxford University Press 2017.
- Çalışkan, Yusuf:** “Türk Tabiiyetinde Olan Kişiler ile İlgili Davalar Işığında Amerikan Milletlerarası Yargılama Hukukundaki Bazı Temel Kavramlar”, TBB Dergisi, 2006, S. 62, s. 62-83.
- Çelikel, Aysel/Erdem, Bahadır B.:** Milletlerarası Özel Hukuk, 17. Bası, Beta, İstanbul 2021.
- Çörtoğlu-Koca, Sema:** “Evliliğe ve Ebeveyn Sorumluluğuna İlişkin Konularda Milletlerarası Yetki ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Brüksel II-a Tüzüğü (AT 2201/2003)”, Özkan, Işıl (edt)/Süral, Ceyda (edt)/Tütüncübaşı, Uğur (edt), Avrupa Birliği Devletler Özel Hukuku, Adalet 2016, s. 234-278.
- Ekşi, Nuray:** Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, 2. Bası, Beta, İstanbul 2000.
- Elçin, Doğa:** “*Forum Non Conveniens* Doktrini”, Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2012/1, Ankara, s. 311-329.
- Giray, Faruk K.:** Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonulan Çocukların İadesi, Beta, İstanbul 2010.
- Giray, Faruk K.:** “Forum Shopping-Forum Non Conveniens Kavramları ile Anti Suit Injunction Kavramlarının Türk Milletlerarası Usul Hukukun-

daki Görünümleri”, Adaletle Yönelmiş Bir Toplumsal Düzen Olarak Hukuk: Prof. Dr. Yasemin Işıktaç Armağanı (edt. Gürler, Sercan), Sümer Kitapevi, İstanbul 2020, s. 869-890 (Anılış: *forum non conveniens*).

- Giray**, Faruk K.: “19 Ekim 1996 Tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetine Uygulanacak Hukuk”, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, PPIL, C. 40, S. 1, 2020, s. 354-399 (Anılış: Vesayet)
- Hartley**, Trevor C.: *International Commercial Litigation, Text, Cases and Materials on Private International Law, Second Edition*, Cambridge University Press 2015.
- Hayakawa**, Yoshihisa: “Lis Pendens”, *Japanese Yearbook of International Law*, vol. 54, 2011, s. 324-332.
- HCCH**: “Practical Handbook on the Operation of the 1996 Hague Child Protection Convention”, Hague Conference on Private International Law, Hague Netherlands 2014 (Anılış: HCCH, Practical Handbook).
- Lagarde**, Paul: explanatory report, Convention of 19 October on jurisdiction, applicable law, recognition, enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children, Hague Conference on private international law, s. 538-604 <<https://assets.HCCH.net/docs/5a56242c-ff06-42c4-8cf0-00e48da47ef0.pdf>> (Erişim: Ocak 2022).
- Lamont**, Ruth: “Care Proceedings with a European Dimension under Brussels Ila: Jurisdiction, Mutual Trust and the Best Interests of the Child”, *Child and Family Law Quarterly*, vol. 28, no. 1, 2016, s. 67-86.
- Mardirosian**, Helen E.: “Forum Non Conveniens”, *Loyola of Los Angeles Law Review*, vol. 37, no. 5, Summer 2004, s. 1643-1686.
- McEleavy**, Peter: “Luxembourg, Brussels and Now the Hague: Congestion in the Promotion of Free Movement in Parental Responsibility Matters”, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 59, no. 2, April 2010, s. 505-519.
- Moss**, Alexander R.: “Bridging the Gap: Addressing the Doctrinal Disparity between Forum Non Conveniens and Judgment Recognition and Enforcement in Transnational Litigation”, *Georgetown Law Journal*, vol. 106, no. 1, November 2017, s. 210-246.

- Nomer**, Ergin: Devletler Hususî Hukuku, Yenilenmiş 23. Bası, Beta, İstanbul 2021.
- Özkan**, Işıl/**Tütüncübaşı** Uğur: Uluslararası Usûl Hukuku, Adalet, Ankara 2017.
- Palmer**, Jason S.: “A Separation of Powers Analysis of Forum Non Conveniens' Adequate Available Forum”, St. John's Law Review, vol. 94, no. 1, 2020, s. 157-204.
- Pannaikadavil-Thomas**, Seema/**Bumbaca**, Vito: “The Role of International Social Services in Private International Law”, Yearbook of Private International Law, 2018, vol. 19, 2017/2018, s. 531-553.
- Paton**, Jennifer: “The Correct Approach To The Examination Of The Best Interests Of The Child In Abduction Convention Proceedings Following The Decision Of The Supreme Court In RE E (Children) (Abduction: Custody Appeal)”, J. Priv. Int'l L., vol. 8, no. 3, 2012, s. 547- 576.
- Romano**, Gian P.: The 1996 Hague Convention on Protection of Children: Key Aspects. In: Conference on “Cross-border child protection: Legal and social perspectives - Towards a better protection of children worldwide - The 1996 Hague Child Protection Convention in practice”, organised by the International Social Service (ISS) and the Hague Conference on Private International Law (HCCH), Geneva, 20 October 2015, s. 187-195.
- Sahni**, Binda: “Limitations of Access at the National Level: Forum Non Conveniens”, Gonzaga Journal of International Law, 9, 2005-2006, s. 119-146.
- Silberman**, Linda: “The Hague Convention on The Protection of Children: Should the United States Join?”, FLQ, vol. 34, no. 2, Summer 2000, s. 239-270.
- Spector**, Robert G.: “Proper Forum for Child Custody Determinations: The 1980 and 1996 Hague Conventions and the UCCJEA”, Journal of Comparative Law, vol. 9, no. 1, 2014, s. 163-191.
- Şanlı**, Cemal/**Esen**, Emre/**Ataman-Figanmeşe**, İnci: Milletlerarası Özel Hukuk, 9. Bası, Beta, İstanbul 2021.
- Şensöz**, Ebru: “Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair 1993 Tarihli La Haye Sözleşmesi Uyarınca Yabancı Adli veya İdari Evlât Edinme Kararlarının Doğrudan Tanın-

ması ve Kontrol Usulü”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 10, S. 20, Güz 2011, s. 179-233.

Tiryakioğlu, Bilgin: “Velâyet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişin Önlemler Hakkında Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme (La Haye 19 Ekim 1996)”, Prof. Dr. Nihal Uluocak’a Armağan, İstanbul 1999, s. 381-424.

Toker, Gümrah A.: Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Mutad Meskeni Kavramı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.

Trimmings, Katarina: “Transfer of Jurisdiction and the Best Interests of the Child”, Cambridge Law Journal, vol. 75, no. 3, November 2016, s. 471-474.

Uluocak, Nihal: “Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Tedbirleri Hakkında Yetkiye, Uygulanan Kanuna, Tanıma ve Tenfize ve İşbirliğine Dair Sözleşme Tasarısının Değerlendirilmesi (Nihâî Metin, 19 Ekim 1996)”, MHB 1996, Y. 16, S. 1-2, s. 119-127.

Ulus-Karataş, Elif: “Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi”, Milletlerarası Hukuk Bülteni, C. 37, S. 2, Y. 2017, s. 911-1003.

Van Calster, Geert: European Private International Law, Second Edition, Oxford and Portland, Oregon 2016.

Verheul, J. P.: “The Forum (Non) Conveniens in English and Dutch Law and under Some International Conventions”, The International and Comparative Law Quarterly, Apr., 1986, vol. 35, no. 2, Apr., 1986, s. 413-423.

Whytock, Christopher A./Cassandra, Burke R.: “Forum Non Conveniens and the Enforcement of Foreign Judgments”, Columbia Law Review, vol. 111, no. 7, November 2011, s. 1444-1521.

Workman, Brett J.: “Deference to the Plaintiff in Forum Non Conveniens Cases”, Fordham Law Review, vol. 86, no. 2, November 2017, s. 872-904.

Wright, Maria: “Working the International Child Protection Case: a Snapshot of Local Authorities’ Experiences within an Evolving Legal Context”, Journal of Social Welfare and Family Law, 41:1, 2019, s. 15-33.